บทที่ 3
วิถีและพลังของลิเกฮูลู

บริเวณภาคใต้ตอนล่างของไทยเป็นดินแดนที่มีความเก่าแก่ เป็นอู่อารยธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของเอเชียอาคเนย์ในจดหมายเหตุของจีนที่เขียนไว้ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 7 ระบุว่ามีดินแดนลังกาสุกะตั้งอยู่ในแถบทะเลจีนใต้ มีอาณาเขตกว้างขวางจากตะวันออกไปถึงตะวันตกต้องใช้เวลาเดินทาง 30 วัน และจากเหนือถึงใต้ต้องใช้เวลาเดินทาง 20 วัน อยู่ห่างจากกวางตุ้ง 24,000 ลี้ อาณาจักรแห่งนี้ตั้งขึ้นมาแล้วมากกว่า 400 ปี จากการค้นพบหลักฐานต่างๆ ทำให้นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดีหลายท่านเชื่อว่าอาณาจักรลังกาสุกะตั้งอยู่ระหว่างจังหวัดสงขลากับรัฐกลันตัน และมีบางบันทึกระบุว่า อาณาจักรนี้มีเมืองสำคัญอยู่สองเมือง ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองและการค้าขายคือด้านฝั่งตะวันออก ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำปัตตานี ส่วนฝั่งตะวันตกตั้งอยู่บริเวณรัฐเคดาร์ในปัจจุบัน ชื่อของลังกาสุกะปรากฏในบันทึกต่างๆ จนถึงตอนต้นศตวรรษที่ 16 จึงได้หายไป ภายหลังจึงปรากฏชื่อปัตตานี เข้ามาแทนที่(สำนักงานศึกษาธิการเขต 2, 2536 :1-2)

ดินแดนปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เมื่อครั้งเป็นอาณาจักรปัตตานีนั้นเคยเจริญรุ่งเรืองทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา และการศาสนา มีผู้คนหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่ร่วมกัน เช่น มลายู ชวา อินเดีย จีน อาหรับ จำปา เชื่อกันว่าบรรพบุรุษของผู้คนในดินแดนแห่งนี้นับถือบูชาภูตผีวิญญาณ (animism)มาก่อน ต่อมามีการเผยแผ่ศาสนาต่างๆ เข้ามาในดินแดนแถบนี้ เช่น ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู พุทธ และอิสลาม ทำให้ศาสนิกชน มีการใช้วิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จึงเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากศาสนา เช่น วัฒนธรรมฮินดู-พุทธ วัฒนธรรมพุทธ และวัฒนธรรมอิสลาม จึงเป็นลักษณะของวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชนชาติดั้งเดิมกับเชื้อชาติต่างๆ เช่น วัฒนธรรมชวา มลายู อินเดีย อาหรับ จีน สยาม เป็นต้น พร้อมทั้งมีอิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติอื่น ๆ ทยอยเข้ามาซึมซับทั้งโดยทางตรงหรือโดยทางอ้อม สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยจนกลายเป็นกระบวนการส่งเสริมให้เกิดบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างซับซ้อนและสุดท้ายปรากฏเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มที่มีลักษณะน่าสนใจอย่างยิ่ง(รัตติยา สาและ, 2544 : 5-6)

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประการหนึ่งที่มีเป็นรูปธรรมสามารถจับต้องได้นั่นคือศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความงดงาม เป็นศิลปะความบันเทิงที่จรรโลงจิตใจของผู้คน ศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของผู้คนในแถบนี้ เช่น ลิเกฮูลู วายังกูเละ มะโย่ง สิละ เป็นต้น ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านหรือการละเล่นพื้นบ้านเหล่านี้ล้วนแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ควรถ่ายทอดและสืบสาน โดยสามารถปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนได้ เพื่อให้คงความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและได้คงอยู่คู่กับผู้คนในดินแดนแถบนี้ต่อไป

ลิเกฮูลู มีพัฒนาการและประวัติความเป็นมาที่ยาวนานร่วมกับอาณาจักรปัตตานีที่กล่าวถึง ด้วยมีการสันนิษฐานว่าเป็นเสียงสวดสรรเสริญพระเจ้า ซึ่งปรกติเป็นการขับร้องเนื่องในเทศกาลวันกำเนิดพระนบี ที่ชาวมุสลิมเรียกว่า งานเมาลิด หรือมีการพัฒนาการผสมผสานกับการละเล่นของคนป่าเผ่าซาไก เรียกว่า มโนราห์คนซาไก กระทั่งได้วิวัฒนาการมาจนมีลักษณะเป็นการละเล่นอย่างเช่นในปัจจุบัน (ประพนธ์ เรืองณรงค์, 2542 : 6864) ปัจจุบันนี้ลิเกฮูลูเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านชนิดเดียวของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ได้รับการยอมรับของประชาชนในพื้นที่กันมากและจำนวนศิลปินที่ทำการแสดงศิลปะประเภทนี้ก็มีจำนวนมากกว่าศิลปะการแสดงพื้นบ้านประเภทอื่น ๆ (ยูโซะ อุมาร์ : วันที่ 5 ธันวาคม 2546) นอกจากนี้สำนักงานการปกครองจังหวัดปัตตานีก็ได้ให้ความสำคัญกับการแสดงลิเกฮูลูจึงได้จัดให้มีการแข่งขันชิงชนะเลิศการแสดงลิเกฮูลูขึ้นเป็นประจำทุกปี และในปี 2546 ได้จัดให้ยิ่งใหญ่ขึ้นเป็นงานมหกรรมการแข่งขันลิเกฮูลูชิงถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารีและชิงแชมป์ประเทศไทย ครั้งที่ 1 จังหวัดปัตตานีได้จัดให้มีการแข่งขันอยู่เรื่อยมาในช่วงเทศกาลงานกาชาดและงานประจำปีของจังหวัดในช่วงประมาณเดือนเมษายน-พฤษภาคมของทุกปี(ปกครองจังหวัดปัตตานี , 2546 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ซึ่งก็ทำให้เกิดคณะลิเกฮูลูคณะใหม่ ๆ ขึ้นมาเพราะต้องการถ้วยรางวัล เงินรางวัลและได้นำความมีหน้ามีตามาสู่อำเภอที่ส่งเข้าประกวด ทำให้ผู้ที่มีความสนใจหรือมีใจรักในศิลปะการแสดงลิเกฮูลูอยู่แล้วได้มีโอกาสรวมตัวกันฝึกซ้อมลิเกฮูลูมากขึ้น ทำให้มีทีมลูกคู่ลิเกฮูลูเกิดขึ้นใหม่เรื่อย ๆ แต่ที่เกิดขึ้นใหม่ได้ยากกว่าก็คือหัวหน้าคณะผู้ที่สามารถขับกลอน(กาโระ)ลิเกแบบดั้งเดิมได้ เพราะผู้ขับกลอน(กาโระ)ได้ต้องเป็นผู้ที่มีปฏิภาณไหวพริบ มีความรู้อยู่พอสมควรและต้องมีพรสวรรค์เป็นส่วนประกอบอยู่บ้าง

ลิเกฮูลูได้รับความสนใจและความนิยมจากบุคคลภายนอกพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพิ่มมากขึ้น หลังจากที่ได้ชมการทำสื่อสปอร์ตโฆษณาทางโทรทัศน์ของบริษัทดีแทค ในชุด "บ้านใครใครก็รัก บ้านใครใครก็หวง" มีผลทำให้ลิเกฮูลูเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมจากผู้คนนอกพื้นที่อย่างกว้างขวางมากขึ้น หน่วยงานราชการและเอกชนนอกพื้นที่หลายหน่วยงานที่ได้ติดต่อคณะลิเกฮูลูในจังหวัดปัตตานีไปทำการแสดงในหลายพื้นที่หลายจังหวัด เช่น จังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช กรุงเทพมหานคร เป็นต้น ในขณะเดียวกันพ่อค้าประชาชนในพื้นที่ก็ได้ให้ความสนใจมากขึ้นเช่นกัน มีการเชิญลิเกฮูลูหลายคณะมาร่วมจัดทำเทป ซีดี เพื่อการจำหน่าย เช่น บริษัท OC. โอเชี่ยน D&M 2000 ตั้งอยู่เลขที่ 63/1 ถนนปรีดา อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี บริษัทซาวด์สตาร์ ตั้งอยู่เลขที่ 21 ถนนปัตตานีภิรมย์ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เป็นต้น แต่โอกาสของผู้แสดงลิเกฮูลูแต่ละคนไม่ได้มีเหมือนกัน พร้อมกันนั้นยังมีข้อจำกัดในเรื่องของความสามารถของแต่ละคนที่มีไม่เท่ากัน รวมทั้งข้อจำกัดอื่นๆ อีกมากมาย ฉะนั้นจึงมีลิเกฮูลูเพียงไม่กี่คนนักที่ไปถึงดวงดาว แต่มีหลายคนที่มีวิถีของตนเองอยู่ในชุมชนหมู่บ้าน โดยมีความสามารถที่หาเลี้ยงครอบครัวให้มีความสุขได้เช่นเดียวกับหัวหน้าครอบครัวทั้งหลายพึงกระทำได้

ท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในต้นปี พ.ศ.2547 ผู้วิจัยได้พยายามติดตามเข้าไปพูดคุยสัมภาษณ์กับเหล่าศิลปินลิเกฮูลูในจังหวัดปัตตานีถึงบ้านพักที่อยู่อาศัยทั้งในส่วนของหัวหน้าคณะและคณะลูกคู่จนเกือบครบทุกคณะ ซึ่งมีบางคณะที่ไปทำงานรับจ้างที่ประเทศมาเลเซียเสียบ้าง(เช่น คณะลูกคู่บ้านราตาปันยัง คณะลูกคู่อาตือบือเร๊ะ เป็นต้น) แต่ก็ได้พยายามพูดคุยสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับคณะนั้นแทน เช่น ผู้จัดการคณะ ผู้สนับสนุนคณะ เป็นต้น เพื่อที่จะให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงมานำเสนอในส่วนของวิถีชีวิตความเป็นอยู่และพลังความสามารถของลิเกฮูลูในชุมชนเพื่อให้สังคมภายนอกได้รับทราบและมีแนวทางในการสนับสนุนช่วยเหลือผู้ที่มีใจรักและแสดงลิเกฮูลูให้สามารถดำรงชีวิตและทำมาหากินเลี้ยงครอบครัวได้อย่างปกติสุข และพลังของลิเกฮูลูที่สามารถนำไปใช้ในการสร้างสรรค์สังคมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีความสันติสุขได้

วิถีชีวิตของลิเกฮูลู

กิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันของมนุษย์นั้นต้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมความเชื่อ ราชบัณฑิตยสถาน(2539 : 495)ได้ให้ความหมายคำว่า "วิถีชีวิต" ไว้ว่า "น. ความเป็นไปในการดำรงชีวิต" ประเวศ วะสี (2538 : 4-5)ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับวิถีชีวิต สรุปว่า วิถีชีวิตเป็นพฤติกรรมหรือการปฏิบัติของคนรอบตัว เป็นวัฒนธรรมที่ได้ถูกหล่อหลอมเรียนรู้ เช่น การพูด การกิน การแต่งตัว การทำที่อยู่ การทำมาหากิน การปฏิบัติต่อกัน การปฏิบัติร่วมกัน ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ เป็นต้น ส่วนประเสริฐ วิทยารัฐ (2522 : 8) ได้ให้ความหมายของวิถีชีวิตไว้ว่า วิถีชีวิต คือ การอาศัยอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนที่ทำมาหากินตามสภาพแวดล้อม และวิรัตน์ สัตย์มิตร (2538 :8)ได้ให้ความหมายว่า "วิถีชีวิต หมายถึง ความเป็นอยู่หรือวิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านด้านต่างๆในชีวิตประจำวัน"

นอกจากนี้ ประเสริฐ วิทยารัฐ (2522 : 9) ยังได้กล่าวถึง การศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นสามารถศึกษาได้จากด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านการตั้งถิ่นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรมของชุมชน ส่วนสุนันท์ อินทนิล(2544 : 15)และ สุมาลี หวังพุฒิ(2546 : 8)ได้ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และวิถีชีวิตชุมชนนาทับ อำเภอจะนะ จังวัดสงขลา ตามลำดับ ได้ให้ความหมาย วิถีชีวิต สรุปไว้ว่า เป็นวิธีการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านการตั้งถิ่นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรม

ดังนั้นสรุปได้ว่า วิถีชีวิตของลิเกฮูลู หมายถึง การศึกษากิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของลิเกฮูลู ได้แก่ วิถีชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมความเชื่อ

1.วิถีชีวิตของลิเกฮูลู ทางด้านเศรษฐกิจ

การประกอบกิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันไปตามสภาพทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจในวิถีชีวิตมนุษย์เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์

ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น ปัจจัยพื้นฐาน น้ำ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ซึ่งในชีวิตมนุษย์จำเป็นต้องใช้สิ่งเหล่านี้ และวิถีทางที่ได้มาซึ่งปัจจัยเหล่านี้แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ขึ้นอยู่กับทรัพยากรในพื้นที่นั้น ๆ ด้วย (ประมาณ เทพสงเคราะห์ ,2532 : 52) ส่วนทวี ทองสว่าง(2524 :95) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจว่า เป็นการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพที่มีความแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

มนุษย์ทุกคนประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันไปตามบทบาทหน้าที่และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม สังคม และทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นที่อยู่อาศัย ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความสามารถในการประกอบอาชีพสร้างรายได้และรายจ่ายของทุกคนในสังคมนั้น ๆ

การประกอบอาชีพของลิเกฮูลูในจังหวัดปัตตานีที่ได้ไปพูดคุยสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ไม่ได้มีรายได้หลักจากการแสดงลิเกฮูลู ส่วนใหญ่การแสดงลิเกฮูลูเป็นเพียงรายได้หนุนหรือรายได้เสริมของครอบครัวเท่านั้น และลิเกฮูลูส่วนใหญ่มีการแสดงลิเกฮูลูด้วยเพราะใจรักในศิลปะการแสดงพื้นบ้านประเภทนี้มากกว่าการคำนึงถึงรายได้ แต่อย่างไรก็ตามลิเกฮูลูทุกคนยังมีครอบครัว ลูกและภรรยาที่ต้องดูแลรับผิดชอบ ดังนั้นในยามที่ไม่มีการแสดงลิเกฮูลูก็ต้องมีการประกอบอาชีพหลักเพื่อเป็นรายได้ประจำ

ในการนำเสนอวิถีชีวิตของลิเกฮูลูทางด้านเศรษฐกิจนั้นจะได้แยกนำเสนอระหว่างหัวหน้าคณะลิเกฮูลู และลูกคู่ลิเกฮูลู เนื่องจากมีความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจอย่างชัดเจน

ตารางที่ 3 แสดงกิจกรรมการประกอบอาชีพและรายได้ต่อปีของหัวหน้าคณะลิเกฮูลู

กิจกรรมการประกอบอาชีพ	รายได้ต่อปี(บาท)
1.ทำการเกษตร เช่น ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น	20,000-150,000
2.พนักงานของรัฐ	96,000-100,000
3.รับจ้าง	20,000-84,000
4.ธุรกิจส่วนตัว/อาชีพอิสระ เช่น ช่างไม้ ช่างซ่อม ค้าขาย เป็นต้น	66,000-300,000
5.การแสดงลิเกฮูลู	30,000-70,000

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะลิเกฮูลูในจังหวัดปัตตานี พบว่า หัวหน้าคณะลิเกฮูลูส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ได้แก่ การทำสวนยางพารา สวนผลไม้ ทำนา และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งทุกคนไม่ได้ประกอบกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงกิจกรรมเดียว ตัวอย่างเช่น นายเจ๊ะยูโซะ มะแซ หรือหัวหน้าคณะลอปาราวอ (วันที่ 5 ธันวาคม 2546) มีการทำนาเป็นอาชีพหลัก แต่ในช่วงหลังฤดูฝนเขาสามารถจับปลาไหลขายได้วันละ 5-10 กิโลกรัม ปลาไหล กิโลกรัมละ 60 บาท ในช่วง 2-3 เดือนนี้เขามีรายได้จากการขายปลาไหลเดือนละไม่ต่ำกว่า 10,000 บาท และนอกจากนี้เขายังออกไปรับจ้าง

ทำนาที่ประเทศมาเลเซีย ประมาณ 2-3 เดือนต่อปี สร้างรายได้ให้เขาไม่ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี ส่วนนายสะมะแอ หะ หรือหัวหน้าคณะมะแอ มะตอรูซอ (วันที่ 8 ธันวาคม 2546) ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ทำเป็นเศษยางขายได้วันละประมาณ 200 บาท และครอบครัวของเขาก็ทำนาด้วยได้ข้าวเพื่อเอาไว้กิน ยามว่างจากทำนาทำสวนยางเขากับภรรยาก็ออกไปหารับซื้อผลมะพร้าว นำมาปอกแล้วเอาไปส่งที่ตลาดยะลา รองลงมาลิเกฮูลูมีการประกอบอาชีพอิสระส่วนตัว และมีอาชีพรับจ้าง หรือเป็นลูกจ้างของรัฐ อย่างเช่น นายรอมลี มะดีเยาะ หรือหัวหน้าคณะรอมลี หนองแรด (วันที่ 6 ธันวาคม 2546) ประกอบอาชีพเป็นช่างฝีมือทำวงกบประตู หน้าต่าง ทำเครื่องดนตรี(กลองบานอ) และรับจ้างเลื่อยไม้ด้วย นายสุดิน ลอเด็ง หรือหัวหน้าคณะโต๊ะแว ดุยง (วันที่ 8 ธันวาคม 2546) ประกอบอาชีพค้าขายทั้งสามีภรรยา สุดินขายน้ำชาอยู่ที่บ้านโสร่ง ตำบลเขาตูม อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ส่วนภรรยาขายข้าวสารอยู่ที่ตลาดยะลา สุดินเสร็จภารกิจของเขาก็ไปช่วยภรรยาขายข้าวสารที่ตลาดยะลา หลังจากนั้นก็ไปรับลูกชายที่เรียนชั้นมัธยมปลายอยู่ที่โรงเรียนคณะราษฎรบำรุง จังหวัดยะลา ปกติลูกจะอาศัยอยู่บ้านญาติของภรรยาเพื่อเรียนหนังสือ วันเสาร์ – อาทิตย์จึงจะกลับบ้านบ้าง สุดินภูมิใจในตัวลูกชายคนนี้มาก เพราะเป็นเด็กเรียนดี เล่นกีฬาเก่ง และไม่เกเร

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้นว่าการแสดงลิเกฮูลูเป็นเพียงอาชีพรองหรืออาชีพเสริม สร้างรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพหลักของครอบครัว หัวหน้าคณะบางคนอาจคิดจะยึดการแสดงลิเกฮูลูเป็นอาชีพหลัก แต่เขาก็ไม่สามารถแสดงลิเกฮูลูเพียงอย่างเดียวได้ เขาต้องทำกิจกรรมอย่างอื่นประกอบด้วย อย่างเช่น หัวหน้าคณะปะจูลอสิงหรือนายดอลอนิง มะมิง (วันที่ 19 พฤษภาคม 2547) มีรายได้จากการแสดงลิเกฮูลูครั้งละประมาณ 500 บาท ในช่วงที่มีงานชุกชุมเขามีการแสดงเดือนละประมาณ 15-20 ครั้ง บางครั้งก็มากกว่าแต่บางเดือนเช่น ในเดือนรอมฎอนก็ไม่มีการแสดงเลย ปะจูลอสิงยังได้ร่วมมือกับบริษัทซาวด์สตาร์อัดแผ่นเสียงลงซีดีเพื่อจำหน่ายด้วย แต่ปะจูลอสิงก็ไม่สามารถแสดงลิเกฮูลูเป็นอาชีพหลักอย่างเดียวเพื่อเลี้ยงครอบครัวได้ เขาและครอบครัวยังทำสวนยางพาราอีกประมาณ 5 ไร่ กรีดยางเพื่อทำเศษยางขายได้วันละประมาณ 250 บาท ทั้ง 2 อาชีพ ที่เขาทำก็ได้เกื้อกูลเขาและครอบครัว เมื่อยามไม่มีการแสดงก็จะได้กรีดยาง เมื่อเขามีงานแสดงครอบครัวก็ได้ไปกรีดยาง เป็นต้น แต่ในช่วงที่สถานการณ์ไม่ปกติ(เริ่มจากวันที่ 4 มกราคม 2547) รายได้ของเขาก็หดหายไปจำนวนมาก

การประมวลจากการสัมภาษณ์ลิเกฮูลูที่เกี่ยวกับรายได้จากการประกอบอาชีพ ปรากฏว่าลิเกฮูลูมีรายได้จากการแสดงลิเกฮูลูต่อปีในระหว่าง 30,000-70,000 บาท ส่วนรายได้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพอื่นๆ ทั้งอาชีพหลัก อาชีพรอง และอาชีพเสริม เช่น ทำนา ทำสวน รับจ้าง เป็นต้น ปรากฏว่าลิเกฮูลูมีรายได้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพอื่น ๆ ต่อปีในระหว่าง 40,000 – 300,000 บาท

ตารางที่ 4 แสดงกิจกรรมรายจ่ายต่อปีในครอบครัวของหัวหน้าคณะลิเกฮูลู

กิจกรรม	รายจ่ายต่อปี(บาท)
1.ค่าอาหาร	10,000-100,000
2.ค่าเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย	1,000-5,000
3.ค่ารักษาพยาบาล	1,000-12,000
4.ค่าซ่อมแซมบ้านเรือนที่อยู่อาศัย	1,000-12,000
5.ค่าใช้จ่ายอื่นๆ เช่น ค่าไฟฟ้า ค่าเล่าเรียนบุตร ค่าภาษีสังคม เป็นต้น	2,500-36,000

ส่วนกิจกรรมรายจ่ายในครอบครัวของหัวหน้าคณะลิเกฮูลู ส่วนใหญ่มีรายจ่ายเกี่ยวกับเรื่องอาหารการกินของครอบครัวในแต่ละวัน รองลงมาเกี่ยวกับเรื่องเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายโดยเฉพาะในช่วงเทศกาลวันฮารีรายอ เพราะเป็นประเพณีปฏิบัติของชาวไทยมุสลิมที่ต้องมีการใช้เสื้อผ้า สิ่งของใหม่ ๆ แต่งกายให้สวยงาม หลังจากการได้ถือศีลอดในช่วงเดือนรอมฎอนผ่านไป พร้อมกันนี้ก็มีการบริจาคทานแบ่งปันให้ผู้อื่นด้วย สำหรับผู้ที่มีความพร้อมที่จะสามารถกระทำได้ ส่วนรายจ่ายเกี่ยวกับด้านอื่นๆ ได้แก่ ค่าซ่อมแซมบ้านที่อยู่อาศัย ค่ารักษาพยาบาล และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ได้แก่ ค่าไฟฟ้า ค่าลูกเรียนหนังสือ ค่าภาษีสังคม เช่น เป็นค่าช่วยงานเลี้ยงน้ำชาของเพื่อนบ้าน งานมาแกปูโละ(งานแต่งงาน) เป็นต้น เป็นค่าใช้จ่ายที่เข้ามาประกอบและมีส่วนสำคัญเช่นกัน ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในครอบครัวของลิเกฮูลูเป็นประมาณการต่อปีอยู่ในระหว่าง 20,000 – 110,000 บาท จากการสังเกตพบว่าลิเกฮูลูผู้ที่มีชีวิตสมถะเรียบง่าย แม้จะมีรายได้ไม่มากนักแต่ก็มีรายจ่ายในครอบครัวน้อยมาก บางวันข้าวปลาอาหารของเขาแทบไม่ต้องซื้อเลยเขาสามารถเก็บหาได้จากในสวนหลังบ้าน แม่น้ำลำคลอง จากทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อม

นอกจากนี้สิ่งที่บ่งบอกถึงฐานะความเป็นอยู่และค่านิยมของแต่ละครอบครัวได้เป็นอย่างดี คือ เครื่องอำนวยความสะดวกภายในครัวเรือน จากการสังเกตและการที่ได้เข้าไปสัมภาษณ์ถึงถิ่นที่อยู่ของหัวหน้าคณะลิเกฮูลู ทำให้ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับ เครื่องอำนวยความสะดวกของครอบครัวหัวหน้าคณะลิเกฮูลูว่า หัวหน้าคณะลิเกฮูลูหลายคนมีเครื่องอำนวยความสะดวกหลายอย่างมาก และสิ่งเหล่านี้ยังสะท้อนไปถึงจำนวนรายจ่ายภายในครอบครัว ซึ่งจะต้องมีค่าใช้จ่ายสูงตามมาด้วย

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนครอบครัวของหัวหน้าคณะลิเกฮูลูที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ

เครื่องอำนวยความสะดวก	จำนวนครอบครัว
โทรทัศน์	11
พัดลม	11
ตู้เย็น	8
หม้อหุงข้าวไฟฟ้า	12
เครื่องซักผ้า	2
เครื่องเสียง	11
เตาแก๊ส	3
รถยนต์	3
รถจักรยานยนต์	11
โทรศัพท์มือถือ	7
รถไถนา	3
เครื่องเลื่อยไม้/เครื่องตัดหญ้า	4

จากการสังเกตและสัมภาษณ์หัวหน้าคณะลิเกฮูลู จำนวน 14 คน พบว่า หัวหน้าคณะลิเกฮูลูที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกมากเป็นหัวหน้าคณะลิเกฮูลูที่ได้รับความนิยม มีงานแสดงลิเกฮูลูมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แม้การแสดงลิเกฮูลูจะไม่สามารถสร้างรายได้หลักให้ครอบครัวลิเกฮูลูได้ แต่ก็เป็นรายได้ที่ช่วยเสริมสร้างฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นได้ แต่ในขณะเดียวกันครอบครัวของหัวหน้าคณะลิเกฮูลูที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกมากยังเป็นครอบครัวที่มีค่าใช้จ่ายสูงตามมาด้วย ดังที่ มะ ลาแม (วันที่ 7 ธันวาคม 2546) ลิเกฮูลูผู้กำลังย่างเข้าสู่วัย 60 ปี เป็นลิเกฮูลูที่โด่งดังมากในอดีตได้บอกเล่าถึงค่าใช้จ่ายในครอบครัวว่า เป็นครอบครัวใหญ่มีลูกหลายคนจึงมีค่าใช้จ่ายมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าภาษีสังคมที่จะต้องไปช่วยงานของเพื่อนบ้านและพรรคพวกที่รู้จักกันมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

ตารางที่ 6 แสดงกิจกรรมการประกอบอาชีพและรายได้ต่อปีของลูกคู่ลิเฮฮู

กิจกรรมการประกอบอาชีพ	รายได้ต่อปี (บาท)
1.รับจ้าง เช่น ก่อสร้าง รับจ้างทั่วไป รับจ้างทำนา ไปรับจ้างที่ประเทศมาเลเซีย เป็นต้น	10,000-68,000
2.ทำการเกษตร เช่น ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น	35,000-150,000*
3.อาชีพอิสระ	20,000-70,000
4.พนักงานของรัฐ	18,000-210,000
5.แสดงลิเกฮูลู	5,000-180,000**

*ลูกคู่ลิเกฮูลูที่กำลังเรียนหนังสือยังไม่มีครอบครัวอาศัยอยู่กับพ่อแม่ เป็นรายได้ของทั้งครอบครัว

**ผู้จัดการทีมที่มีรถยนต์เป็นของตนเอง จึงรวมรายได้ที่คิดจากค่าเช่ารถยนต์ที่นำคณะลิเกฮูลูไปแสดงตามสถานที่ต่างๆ

จากการสัมภาษณ์ทีมลูกคู่ลิเกฮูลูในจังหวัดปัตตานี จำนวน 13 ทีม อย่างน้อยทีมละ 2-4 คน พบว่า ลูกคู่ลิเกฮูลูส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพหลัก ได้แก่ รับจ้างทั่วไป ทำงานก่อสร้าง รับจ้างไถนา รับจ้างทั่วไปในหมู่บ้าน และไปรับจ้างทำงานที่ประเทศมาเลเซีย นอกจากประกอบอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพหลักแล้วก็มีการประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นอาชีพรองหรืออาชีพเสริม ได้แก่ ทำนา ทำสวนยางพารา และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งส่วนใหญ่ลูกคู่ลิเกฮูลูที่ทำนาและทำสวนยางไม่ได้มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง แต่ไปทำในที่ดินของคนอื่น เมื่อได้รับผลผลิตแล้วค่อยนำมาแบ่งกันคนละครึ่ง เรียกว่า การหวะ ถ้าทำนาก็เรียกว่า ทำนาหวะ หรือทำสวนยางก็เรียกว่า กรีดยางหวะ อย่างเช่น นายมะแอ เจ๊ะแม ทีมลูกคู่บ้านบาโงรอแม หรือคณะบอยอปูเต๊ะ (วันที่ 24 มีนาคม 2547) เขาเป็นนักดนตรี ทำหน้าที่ตีฆ้อง เขาประกอบอาชีพรับจ้างทำงานก่อสร้างเป็นอาชีพหลัก อาชีพรองก็มีการทำนาและเลี้ยงแพะ มีสภาพความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย สิ่งของอำนวยความสะดวกก็มีรถจักรยานยนต์เก่าๆ คันหนึ่ง ไว้เพื่อใช้ขับออกไปทำงานและออกไปทำธุระนอกหมู่บ้าน

นอกจากนี้การประกอบอาชีพหลักของลูกคู่ลิเกฮูลูที่รองลงมา คือการประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ซึ่งเขาก็ไม่ได้ประกอบกิจกรรมทางการเกษตรเพียงกิจกรรมเดียวแต่ได้ทำหลายอย่างไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ ทำนาด้วย ทำสวนยางด้วย และก็เลี้ยงสัตว์ด้วย อย่างเช่น นายมะรอปี หรือ เดะแว นิเต๊ะ (วันที่ 27 มีนาคม 2547) ทีมลูกคู่บ้านปะโต หรือที่เรียกว่า คณะดันดุ เขาเป็นหัวหน้าทีมและทำหน้าที่ตีบารอหรือรำมะนาใหญ่ เดะแวเป็นคนหนุ่มที่ขยันขันแข็งและที่สำคัญมีใจรักในศิลปะการแสดงพื้นบ้านทุกประเภท เดะแวมีบรรพบุรุษที่เล่นสิละด้วย เขาคิดว่าเขาสืบเชื้อสายความเป็นศิลปินมาจากบรรพบุรุษ เดะแว อายุ 33 ปี มีลูก 3 คน ภรรยา 1 คน เขาและครอบครัวประกอบอาชีพทางการ

เกษตร คือ ทำนาเป็นอาชีพหลัก เตะแว ทำนา 20 ไร่ เลี้ยงวัว 2 ตัว และกรีดยางหวะทำยางแผ่นได้วันละ 8 แผ่น เขาจะมีรายได้จากการกรีดยางประมาณวันละ 300 บาท ยังมีทีมลูกคู่อีกจำนวนหนึ่งที่ประกอบอาชีพทำงานอิสระส่วนตัว เช่น เป็นช่างไม้ เป็นช่างซ่อมรถยนต์ ช่างซ่อมจักรยานยนต์ เป็นพ่อค้าขายปลา เป็นต้น กลุ่มนี้จะมีฐานะทางเศรษฐกิจพอสมควร มีสิ่งของเครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องใช้ไฟฟ้าในครัวเรือน เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ ตู้เย็น โทรทัศน์ พัดลม เป็นต้น อย่างเช่น นายลอเด็ง ตาเยะ (วันที่ 24 เมษายน 2547) คณะลูกคู่สูดิง เจะดี มีอาชีพหลักเป็นช่างซ่อมรถยนต์ แต่ปลีกเวลาส่วนหนึ่งไปแสดงลิเกฮูลูเพราะใจชอบ รายได้ส่วนใหญ่มาจากการซ่อมรถยนต์เป็นประจำทุกวันในครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจพอสมควร มีสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องอำนวยความสะดวกครบครัน

ส่วนคณะลูกคู่อีกจำนวนหนึ่งจากการสัมภาษณ์ที่จำนวนเท่ากันกับคณะลูกคู่ที่ประกอบอาชีพทำงานอิสระส่วนตัว เป็นกลุ่มคณะลูกคู่ที่เป็นลูกจ้างของรัฐและรับราชการ เป็นกลุ่มที่มีรายได้ประจำเป็นเงินเดือนมีฐานะมั่นคงอยู่พอสมควร ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นหัวหน้าคณะหรือผู้จัดการคณะลูกคู่ อย่างเช่น นายอับดือรอแม กุโน (วันที่ 26 มีนาคม 2547) คณะลูกคู่บ้านบางปลาหมอหรือเรียกว่า คณะลูกคู่สลีบูลัน มีอาชีพเป็นพนักงานขับรถขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลรูสะมิแล ได้รับเงินเดือน ๆ ละ 4,700 บาท เขาทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะลูกคู่สลีบูลัน อาจารย์มะ หรือนายฮามะ และยาซิง (วันที่ 5 ธันวาคม 2546) ข้าราชการครูโรงเรียนบ้านบือเระ ที่มีใจรักในศิลปะการแสดงพื้นบ้านลิเกฮูลู และเป็นผู้ที่เล็งเห็นประโยชน์ของการนำเด็กและเยาวชนมาฝึกลิเกฮูลู เพราะจะทำให้เด็กและเยาวชนเหล่านี้ห่างไกลจากยาเสพติด อาจารย์มะจึงได้ชักชวนเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านที่สนใจ กล้าแสดงออกมาร่วมกันฝึกซ้อม ดนตรี ลีลา ร่วมกลุ่มเป็นทีม เรียกว่า คณะลูกคู่สลินดงบายู แล้วก็ส่งเข้าประกวดในงานกาชาดจังหวัดปัตตานี ในปี 2538 ปรากฏว่าได้รางวัลรองชนะเลิศแล้วจึงส่งผลให้พ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กและเยาวชนเหล่านั้นให้การยอมรับและสนับสนุนให้บุตรหลานมาฝึกซ้อมลิเกฮูลูมากยิ่งขึ้น นอกจากส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านได้ฝึกซ้อมลิเกฮูลูแล้วภายในโรงเรียนอาจารย์มะ ก็ได้นำศิลปะการแสดงพื้นบ้านลิเกฮูลูเข้าไปฝึกซ้อมให้แก่เด็กนักเรียนด้วย

การประมวลจากการสัมภาษณ์คณะลูกคู่ลิเกฮูลู พบว่าในการแสดงแต่ละครั้งลูกคู่จะได้รับค่าตอบแทนประมาณ 100-200 บาทต่อคนเท่านั้น ส่วนมากจะได้ค่าตอบแทนคนละ 100 บาทต่อครั้งที่ไปแสดง มีบ้างบางครั้งที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน ซึ่งจะเป็นการแสดงแบบขอช่วยให้มาแสดงในงานของส่วนรวมที่ไม่มีงบประมาณ ฉะนั้นหากจะประมวลรายได้ของคณะลูกคู่ลิเกฮูลูแต่ละคน ที่เกิดจากการแสดงลิเกฮูลูต่อคนต่อปี ประมาณ 7,500-15,000 บาท ลูกคู่ 1 คณะ มีสมาชิกประมาณ 10-20 คน ในการแสดงแต่ละครั้งแต่ละคณะจะมีลูกคู่ประมาณ 12-15 คน ส่วนรายได้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือจากรายได้ที่เกิดจากการแสดงลิเกฮูลู ทั้งอาชีพหลัก อาชีพรอง และอาชีพเสริม เช่น รับจ้าง ทำการเกษตร ทำงานอิสระส่วนตัว ลูกจ้างของรัฐหรือข้าราชการ เป็นต้น ปรากฏว่าคณะลูกคู่ลิเกฮูลูทั่วไปที่ทำงานรับจ้าง ทำนา ทำสวน รายได้จากการประกอบอาชีพเหล่านี้ต่อปีอยู่ระหว่าง 35,000-75,000 บาท

ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวกับรายจ่ายของลูกคู่ลิเกฮูลูส่วนใหญ่จะมีรายจ่ายเกี่ยวกับเรื่องอาหารการกินของครอบครัวในแต่ละวัน รองลงมาเป็นรายจ่ายเกี่ยวกับเรื่องค่าซ่อมแซมที่อยู่อาศัย เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ค่ารักษาพยาบาล และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าไฟฟ้า ตามลำดับ ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในครอบครัว คิดประมาณการต่อปีอยู่ระหว่าง 15,000-50,000 บาท

ตารางที่ 7 แสดงรายจ่ายต่อปีในครอบครัวของลูกคู่ลิเกฮูลู

กิจกรรม	รายจ่ายต่อปี
1.ค่าอาหาร	10,000-50,000
2.ค่าเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย	1,000-3,000
3.ค่ารักษาพยาบาล	500-3,000
4.ค่าซ่อมแซมบ้านเรือนที่อยู่อาศัย	1,000-12,000
5.ค่าใช้จ่ายอื่นๆ เช่น ค่าไฟฟ้า ค่าเล่าเรียนบุตร ค่าภาษีสังคม เป็นต้น	2,000-24,000

จากการสัมภาษณ์ลูกคู่ลิเกฮูลูคณะละ 2-4 คน จากคณะลูกคู่ลิเกฮูลู จำนวน 13 คณะ พบว่า ค่าอาหารการกินของสมาชิกในครอบครัวเป็นค่าใช้จ่ายที่มากที่สุด ทั้งนี้ลูกคู่ลิเกฮูลูบางคนพยายามลดรายจ่ายโดยการเก็บหาจากทรัพยากรธรรมชาติ หรือการเพาะปลูก เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว การหากุ้ง ปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นต้น รายจ่ายเกี่ยวกับค่าอาหารของครอบครัวอยู่ในระหว่าง 10,000-50,000 บาทต่อปี ค่าเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายส่วนใหญ่ต้องใช้มากในช่วงเทศกาลวันฮารีรายอที่เป็นประเพณีปฏิบัติที่ต้องมีเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายใหม่ๆ ให้สวยงาม รายจ่ายเกี่ยวกับค่าเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของครอบครัวลูกคู่ลิเกฮูลูอยู่ระหว่าง 1,000-3,000 บาทต่อปี ส่วนค่ารักษาพยาบาลลูกคู่ลิเกฮูลูและครอบครัวส่วนใหญ่ใช้บริการในโครงการสามสิบบาทรักษาทุกโรคของรัฐบาล แต่มีบ้างที่มีโรคประจำตัวต้องไปหาแพทย์ที่คลีนิคส่วนตัวหรือที่ไปหาซื้อยามารับประทานเอง รวมทั้งเป็นค่าใช้จ่ายที่ต้องเดินทางไปพบแพทย์หรือไปโรงพยาบาล ซึ่งรายจ่ายเกี่ยวกับค่ารักษาพยาบาลของครอบครัวลูกคู่ลิเกฮูลูอยู่ระหว่าง 500-3,000 บาทต่อปี และค่าซ่อมแซมหรือต่อเติมบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่มีบ้านเรือนที่อยู่อาศัยที่ค่อนข้างมั่นคง แต่ก็ต้องมีการต่อเติมอยู่บ้าง ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ไม้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น วัสดุที่ต้องสั่งซื้อ เช่น อิฐ ปูน หิน ทราย กระเบื้อง เป็นต้น รายจ่ายเกี่ยวกับค่าซ่อมแซมหรือต่อเติมบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของครอบครัวลูกคู่ลิเกฮูลูอยู่ในระหว่าง 1,000-12,000 บาทต่อปี ส่วนค่าใช้จ่ายอื่นๆ เช่น ค่าไฟฟ้า ค่าเล่าเรียนบุตร ค่าภาษีสังคม หรือค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับการช่วยงานเลี้ยงของเพื่อนบ้าน ญาติมิตร เป็นต้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ครอบครัวที่มีเครื่องใช้ไฟฟ้า สิ่งอำนวยความสะดวกมากก็ต้องจ่ายค่าไฟฟ้าในราคาสูง และลูกคู่ลิเก

ฮูลูคนใดที่มีเพื่อนฝูงเป็นที่รู้จักของคนจำนวนมาก เป็นที่ยอมรับของสังคม ค่าภาษีสังคมก็มีมากเป็นเงาตามตัว โดยรวมแล้วรายจ่ายเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายอื่นๆ ของครอบครัวลูกคู่ลิเกฮูลูอยู่ในระหว่าง 2,000-24,000 บาทต่อปี

ส่วนเครื่องอำนวยความสะดวกภายในครอบครัวของลูกคู่ลิเกฮูลูนั้น มีทั้งสิ่งที่เป็นความจำเป็นและไม่มีความจำเป็นที่จะมีหรือไม่มีก็ได้ เครื่องอำนวยความสะดวกบางอย่าง เช่น เครื่องเสียง มีความจำเป็นต่อการเป็นศิลปินลิเกฮูลู เพราะมีส่วนช่วยในการฝึกซ้อม การฟังน้ำเสียง จังหวะลีลาในการร้องและการแสดงลิเกฮูลู นอกจากนี้ยานพาหนะและโทรศัพท์มือถือก็เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นของศิลปินลิเกฮูลูด้วย เพราะต้องใช้ในการติดต่อประสานงานเพื่อการพัฒนางานแสดงลิเกฮูลูเช่นกัน ส่วนเครื่องมือในการประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น รถไถนา เครื่องตัดหญ้า เป็นต้น เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการประกอบอาชีพทำการเกษตรและต้องเป็นผู้ที่มีพื้นที่ในการทำการเกษตรจำนวนมากจึงจะใช้ได้คุ้มค่า แต่มีจำนวนน้อยราย เพราะศิลปินลิเกฮูลูส่วนใหญ่มีพื้นที่ในการทำการเกษตรน้อยและบางรายไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ดินทำกินหรือใช้วิธีการทำหวะที่เรียกว่า ทำนาหวะ หรือกรีดยางหวะ นั่นเอง

ตารางที่ 8 แสดงครอบครัวของลูกคู่ลิเกฮูลูที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ

เครื่องอำนวยความสะดวก	จำนวนครอบครัว
โทรทัศน์	9
พัดลม	7
ตู้เย็น	6
หม้อหุงข้าวไฟฟ้า	5
เครื่องซักผ้า	1
เครื่องเสียง	4
เตาแก๊ส	1
รถยนต์	3
รถจักรยานยนต์	10
โทรศัพท์มือถือ	9
รถไถนา	1
เครื่องเลื่อยไม้/เครื่องตัดหญ้า	1

บางครั้งในบางท้องถิ่นมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันก็มีความจำเป็นต้องใช้สิ่งอำนวยความสะดวกที่แตกต่างกันไป แต่บางท้องถิ่นการมีเครื่องใช้ไฟฟ้าหรือสิ่งของอำนวยความสะดวกเหล่านั้นก็จะดูเป็นการใช้

เครื่องใช้ที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นด้วยเช่นกัน อย่างกรณีของนายฮามะ ราเต๊ะ กับนายมะแอ เจ๊ะแม (วันที่ 24 มีนาคม 2547) ทีมลูกคู่บ้านบาโงรอแม ที่สิ่งของเครื่องใช้ไฟฟ้าไม่มีความจำเป็นต้องใช้ เพราะไม่มีไฟฟ้าใช้ เตาแก๊สไม่มีความจำเป็นต้องใช้เพราะรอบบ้านมีไม้ฟืนสำหรับเป็นเชื้อเพลิงมากมาย แต่เขา จำเป็นต้องมีรถจักรยานยนต์ไว้ใช้สัก 1 คัน เพราะกลุ่มบ้านของเขาอยู่ห่างไกลจากตัวหมู่บ้านตำบล จึงต้องมีรถไว้ใช้ในการเดินทางติดต่อหรือแม้แต่ต้องเดินทางไปทำงานอาชีพของเขา หรือ เดะแว ทีมบ้านปะโด (วันที่ 27 มีนาคม 2547) ที่ไม่มีเครื่องใช้ฟุ่มเฟือยหรือเครื่องอำนวยความสะดวกใด ๆ เลย แต่เขาก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข บางครั้งเครื่องใช้อำนวยความสะดวกหรือเครื่องใช้ไฟฟ้ากลับกลายมาเป็นภาระความรับผิดชอบมากขึ้น สร้างรายจ่ายให้กับผู้ใช้มากขึ้น เช่น ต้องจ่ายเงินค่าไฟฟ้าราคาสูง ค่าน้ำมันแพง เป็นต้น สรุปแล้วจากการไปสัมภาษณ์และสัมผัสกับวิถีชีวิตของลิเกฮูลู ลิเกฮูลูส่วนใหญ่มีเครื่องอำนวยความสะดวกมากกว่าหนึ่งอย่าง หนึ่งในนั้นจะมีรถจักรยานยนต์ที่ใช้ในการเดินทางติดต่อหรือเครื่องเสียง ที่จะใช้ในการฝึกซ้อม, ร้อง, ฟังลิเกฮูลู ส่วนสิ่งของเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เครื่องซักผ้า เตาแก๊ส เป็นต้น ขึ้นอยู่กับภาวะความจำเป็นและความต้องการของสมาชิกในครอบครัวจะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมใด ๆ และปัจจัยสำคัญคือมีเงินทองเพียงพอที่จะได้มาซึ่งสิ่งของเครื่องใช้เหล่านั้นหรือไม่

กิจกรรมทางเศรษฐกิจในรอบปีของลิเกฮูลู

ลิเกฮูลูทุกคนทุกอาชีพในรอบหนึ่งปีไม่ได้มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพียงกิจกรรมเดียว แต่ละคนมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากกว่าหนึ่งกิจกรรม อย่างเช่น ลอปาราวอ ที่ได้ยกตัวอย่างไปแล้วนั้น ในฤดูทำนา ช่วงไถหว่าน-ปักดำ-เก็บเกี่ยว แต่ละช่วงจะมีเวลาว่างอยู่ประมาณช่วงละ 1-2 เดือน ช่วงเวลาดังกล่าวหากเป็นช่วงฤดูฝนหลังน้ำหลากเขาก็สามารถจับปลา,จับปลาไหลขายได้ ช่วงก่อน-หลังฤดูปักดำ-เก็บเกี่ยวของที่บ้านเสร็จเขาก็จะไปรับจ้างดำนา-เก็บเกี่ยวข้าวที่ประเทศมาเลเซีย หลังฤดูเก็บเกี่ยวก็รับจ้างเลื่อยไม้ เป็นต้น ลิเกฮูลูคนอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน ทุกคนมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายแตกต่างกันไป ซึ่งแต่ละคนอาจมีช่วงเวลาในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรอบปีที่ไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ในแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ

ตารางที่ 9 แสดงกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรอบปีของศิลปินลิเกฮูลู

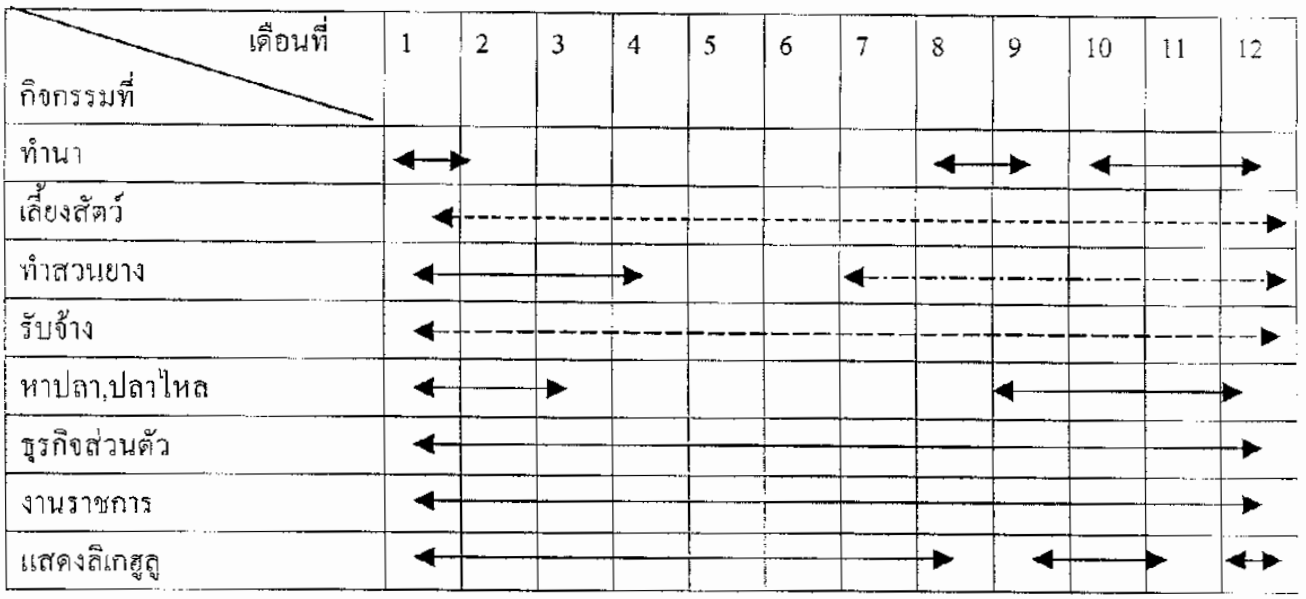

กิจกรรมทางเศรษฐกิจในรอบปี ลิเกฮูลูแต่ละคนประกอบกิจกรรมมากกว่าหนึ่งกิจกรรมทำให้สร้างรายได้หลายช่องทางแก่ศิลปินลิเกฮูลู ได้แก่ **การทำนา** ลิเกฮูลูหลายคนทำนาปีละหนึ่งครั้งไว้สำหรับใช้รับประทานในครอบครัว การทำนาก็ไม่ได้ทำทุกเดือนแต่มีช่วงของทำตั้งแต่การไถหว่าน การปักดำ และการเก็บเกี่ยว **การเลี้ยงสัตว์** มีการเลี้ยงวัว เลี้ยงแกะ เลี้ยงแพะ ซึ่งส่วนใหญ่มีการเลี้ยงปล่อยตามธรรมชาติ สร้างรายได้เสริมแก่ครอบครัว **การทำสวนยาง** การกรีดยางมีช่วงเวลาประมาณ 2-3 เดือนที่ต้นยางพาราต้องพลัดใบทำให้ชาวสวนกรีดยางไม่ได้ และช่วงฤดูฝนที่มีฝนตกชุกทำให้ไม่สามารถกรีดยางได้ด้วย ลิเกฮูลูที่ทำสวนยางส่วนใหญ่กรีดยางเพื่อขายน้ำยาง และทำขี้ยางขาย(ไม่ได้ทำยางแผ่น) **การทำงานรับจ้างทั่วไป** มีทั้งรับจ้างในท้องถิ่นและไปรับจ้างที่ต่างประเทศ(ประเทศมาเลเซีย) แต่ส่วนใหญ่ออกไปทำงานรับจ้างเมื่อได้ทำงานอาชีพหลักของตนเองเรียบร้อยแล้ว **การหาปลา,หาปลาไหล** มีลิเกฮูลูหลายคนที่ได้พยายามลดรายจ่ายในครอบครัวด้วยการหาปลา,ปลาไหลในแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อบริโภคในครอบครัวและเพื่อขายสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว **การทำธุรกิจส่วนตัวหรือการทำงานอิสระส่วนตัว** เช่น เป็นช่างไม้ เป็นช่างซ่อม การค้าขาย เป็นต้น **การทำงานในส่วนราชการ** มีลิเกฮูลูหลายคนทำงานอยู่กับหน่วยงานราชการหลายหน่วยงาน ทำให้เป็นผู้มีรายได้มั่นคง **การแสดงลิเกฮูลู** การแสดงลิเกฮูลูส่วนใหญ่สามารถแสดงได้เกือบตลอดปี มีช่วงเดือนเมาลิดและช่วงเดือนรอมฎอนหรือช่วงเดือนถือบวชของพี่น้องชาวไทยมุสลิมที่ต้องหยุดการแสดง

การศึกษาวิถีชีวิตของลิเกฮูลูทางด้านเศรษฐกิจ สรุปได้ว่า ลิเกฮูลูมีรายได้หลักจากการประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น การทำการเกษตร อาชีพอิสระธุรกิจส่วนตัว รับจ้าง ลูกจ้างของรัฐ เป็นต้น มีรายได้จาก

การประกอบอาชีพเหล่านี้ของแต่ละคนต่อปีอยู่ในช่วง 40,000 – 120,000 บาท และมีรายได้จากการแสดงลิเกฮูลูต่อคนต่อปีอยู่ในช่วง 30,000 – 70,000 บาท ส่วนรายจ่ายส่วนใหญ่มีรายจ่ายเกี่ยวกับเรื่องอาหารการกิน เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ค่าซ่อมแซมที่อยู่อาศัย ค่ารักษาพยาบาล และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าไฟฟ้า ค่าภาษีสังคม เป็นต้น โดยรายจ่ายของลิเกฮูลูทั้งครอบครัวต่อปีอยู่ในช่วง 20,000 – 110,000 บาท ส่วนทีมลูกคู่ลิเกฮูลู มีรายได้หลักจากการประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น รับจ้าง การทำการเกษตร ทำงานอิสระส่วนตัว เป็นลูกจ้างของรัฐหรือรับราชการ เป็นต้น มีรายได้จากการประกอบอาชีพอื่น ๆเหล่านี้อยู่ในช่วง 35,000 – 300,000 บาท (ช่วงความต่างอยู่ที่รายได้ของผู้ที่รับราชการ) สำหรับลูกคู่ที่ทำงานรับจ้าง การทำการเกษตร มีรายได้ต่อปีระหว่าง 35,000 - 75,000 บาท ด้านรายจ่ายนั้นส่วนใหญ่ลูกคู่ลิเกฮูลูจะมีรายจ่ายเกี่ยวกับเรื่องอาหารการกิน เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ค่าซ่อมแซมที่อยู่อาศัย ค่ารักษาพยาบาล และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าไฟฟ้า เป็นต้น มีรายจ่ายทั้งครอบครัวอยู่ในช่วง 15,000 – 50,000 บาท และนอกจากนี้ยังพบว่า ส่วนใหญ่ผู้ที่มีรายได้มากก็มีค่าใช้จ่ายมาก ส่วนผู้ที่มีรายได้น้อยก็มีค่าใช้จ่ายน้อยและพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพื่อจะได้ช่วยกันลดค่าใช้จ่ายที่มีในครอบครัวด้วย

2. วิถีชีวิตของลิเกฮูลู ทางด้านสังคม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ตั้งแต่เกิดจนตาย มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นตลอดเวลาและต้องพึ่งพาอาศัย เอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน มิฉะนั้นคงไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ สังคมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ คือ ครอบครัว รองลงมา คือ ชุมชนและสังคมโดยรอบ นอกจากนี้ความต้องการต่าง ๆ ของมนุษย์นอกจากต้องการความจำเป็นพื้นฐานแล้ว มนุษย์ยังต้องการการยอมรับจากสังคมที่อยู่ร่วมกัน ทำให้มนุษย์แสวงหากิจกรรม การแสดงออกในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านศิลปะการแสดง เป็นต้น ซึ่งสามารถสร้างการยอมรับของสังคมพร้อมทั้งสามารถสร้างรายได้เลี้ยงครอบครัว และมนุษย์ยังพยายามสร้างสรรค์สานความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันและกัน เพื่อเอื้อให้เกิดประโยชน์สูงสุดตอบสนองความต้องการของตนเอง และเพื่อช่วยสร้างและรักษาสัมพันธ์ภาพระหว่างกันให้ดำรงอยู่ได้นานต่อไป ซึ่ง วิมล คำศรี และไพรินทร์ รุยเก้ว (2544 : 14 - 15) ได้กล่าวถึงการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์ โดยอ้างถึงทฤษฎีที่สัญญา สัญญาวิวัฒน์ กล่าวไว้สรุปได้ว่า ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์นั้น เนื่องจากมนุษย์มีความต้องการสิ่งต่าง ๆ หลายอย่างในชีวิต แต่ตัวเองไม่สามารถตอบสนองความต้องการด้วยตนเองได้ จึงต้องอาศัยผู้อื่นมาช่วยสนองความต้องการ ความต้องการของมนุษย์แต่ละคนจึงทำให้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน สร้างกฎระเบียบต่าง ๆ ร่วมกันเพื่อควบคุมความประพฤติของกันและกัน กฎระเบียบที่เอื้ออำนวยประโยชน์สูงสุด จะช่วยรักษาสัมพันธภาพให้ดำรงอยู่ได้นานและมั่นคง ความสัมพันธ์ทางสังคม ตามแนวทฤษฎีนี้มีได้ระหว่างมนุษย์ตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งให้และรับผลตอบแทนต่อกันโดยตรง ไปจนถึงระหว่างคนหลายคน ซึ่งการให้และรับเป็นไปโดยอ้อม ความสัมพันธ์ซับซ้อนและเข้าใจได้ยาก แต่บุคคลที่อยู่ในความสัมพันธ์ก็มีความเชื่อความศรัทธาจึงได้คงอยู่ในความสัมพันธ์และปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม เพราะคาดว่าจะได้รับผลตอบ

แทนจากความสัมพันธ์นั้น สังคมจึงดำรงอยู่ได้ โดยสรุป คือ เมื่อมนุษย์มีความต้องการมากแต่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้หมด มนุษย์จึงติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ความสัมพันธ์ทางสังคมจึงขึ้นอยู่กับความต้องการของมนุษย์และกฎระเบียบอันยุติธรรมในการแลกเปลี่ยนเช่นเดียวกับวิถีชีวิตของศิลปินลิเกฮูลู ทางด้านสังคมที่ต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต่อครอบครัวและชุมชนที่ได้สัมพันธ์ติดต่อด้วย

2.1 ลิเกฮูลูกับครอบครัว

ความต้องการการยอมรับในสังคมของมนุษย์นั้นไม่เว้นแม้แต่ศิลปินลิเกฮูลูที่ย่อมต้องการการยอมรับจากสมาชิกในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ แต่ก่อนที่สังคมรอบข้างจะให้การยอมรับสมาชิกในครอบครัวต้องให้การยอมรับก่อนจากการสัมภาษณ์ลิเกฮูลูส่วนใหญ่มีสมาชิกในครอบครัวให้การยอมรับ ในความเป็นศิลปินลิเกฮูลูและให้การสนับสนุนทั้งในทางตรงและทางอ้อม ครอบครัวที่มีการสนับสนุนในทางตรง ตัวอย่างเช่น การจัดสถานที่ให้ใช้ฝึกร้องเพลง จัดน้ำชา กาแฟเลี้ยงพรรคพวกลิเกฮูลูที่มาร่วมฝึกซ้อม ติดตามไปให้กำลังใจในสถานที่แสดงจริง เป็นต้น ซึ่งมีครอบครัวลิเกฮูลูหลายครอบครัวได้ปฏิบัติอยู่ อย่างกรณีครอบครัวของยูโซะ อุมาร์ ซึ่งเป็นครอบครัวหนึ่งที่ได้ถือปฏิบัติในการจัดหาน้ำร้อนน้ำชา, กาแฟมาเลี้ยงสมาชิกลิเกฮูลู ที่มาร่วมฝึกซ้อมในสถานที่ที่ ยูโซะ ได้จัดไว้ใช้ฝึกซ้อมร้องเพลง ส่วนครอบครัวที่ให้การสนับสนุนในทางอ้อม ตัวอย่างเช่น ช่วยทำหน้าที่ดูและครอบครัวให้ดีโดยไม่ให้สามีซึ่งเป็นศิลปินลิเกฮูลูต้องเป็นห่วง รับผิดชอบในการประกอบอาชีพหลักของครอบครัวโดยไม่เกี่ยงสามี เป็นต้น ซึ่งครอบครัวของ ลอปาราวอ ก็มีลักษณะเป็นเช่นนี้ ครอบครัวของลอปาราวอ ที่อำเภอมายอ มีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ขณะที่ลอปาราวอต้องไปแสดงลิเกฮูลู หรือไปฝึกซ้อมการแสดงลิเกฮูลู ภรรยาก็อยู่บ้านดูแลลูก ๆ ที่กำลังเล็ก ๆ จำนวน 3 คน และก็ไปทำนาด้วย เมื่อเสร็จจากการทำนาก็อยู่ดูแลลูกที่บ้านพร้อมกับการรับจ้างทำผ้าคลุมผมที่ได้รับงานมาทำที่บ้านเพื่อจะได้ดูแลครอบครัวด้วย หรือครอบครัวของ ปะจูลอฮิง ทุ่งยางแดง ซึ่งประกอบอาชีพทำสวนยางพาราเป็นหลัก ขณะที่ปะจูลอฮิง ไปแสดงหรือไปฝึกซ้อมการแสดงลิเกฮูลู ภรรยาของปะจูลอฮิง ก็อยู่บ้านดูแลลูก ๆ จำนวน 5 คน ซึ่งคนเล็กอายุประมาณ 3 ขวบพร้อมกันนั้นก็ออกไปกรีดยางสร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวอยู่เป็นประจำ และไม่ได้ทะเลาเบาะแว้งกันภายในครอบครัว เพราะเข้าใจในความเป็นศิลปินลิเกฮูลูของสามี ที่ไปแสดงลิเกฮูลูแล้วก็ได้นำรายได้มาจุนเจือครอบครัวด้วยเช่นกัน

ส่วนในเรื่องการทะเลาเบาะแว้งภายในครอบครัวของลิเกฮูลูได้รับคำตอบจากศิลปินลิเกฮูลูและภรรยาว่า "โดยส่วนใหญ่ไม่มีการทะเลาเบาะแว้งกันภายในครอบครัว และในการแสดงลิเกฮูลู ครอบครัวก็สนับสนุนไม่ได้ขัดขวางหรือห้ามปรามใด ๆ" (สุดิน ลอเด็ง สัมภาษณ์วันที่ 8 ธันวาคม 2546) และ เสะจิเสะอุเซ็ง (7 ธันวาคม 2546) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้สรุปได้ว่าในการแสดงลิเกฮูลูนอกจากจะช่วยสร้างรายได้ส่วนหนึ่งมาจุนเจือครอบครัวแล้ว ลิเกฮูลูยังสร้างความมีหน้ามีตา ความมีชื่อเสียงทำให้เป็นที่รู้จักและยอมรับของชาวบ้านโดยทั่วไป ซึ่งตรงกับการให้สัมภาษณ์ของครอบครัว ดอเลาะ ซาแม (วันที่ 8 ธันวาคม 2547) ที่ประกอบอาชีพทำนา, เลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพหลัก ส่วนภรรยาทำการค้าขายเปิดร้านขายของชำ เป็น

อาชีพเสริม ได้กล่าวถึงการแสดงลิเกฮูลู สรุปได้ว่า หากสามีมีงานแสดงลิเกฮูลูจำนวนหลายครั้งต่อเดือน ก็ทำให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย และการแสดงลิเกฮูลูไม่ได้ทำให้ครอบครัวเดือดร้อนตรงกันข้ามกลับมีส่วนดีมากกว่า จึงไม่ได้ขัดขวางในการแสดงลิเกฮูลู นอกจากนี้มีบางครอบครัวด้วยเช่นกันที่ไม่ได้สนับสนุนแต่ก็ไม่ได้ขัดขวางในการแสดงลิเกฮูลูของหัวหน้าครอบครัว อย่างกรณีครอบครัวของ รอมลี มะดีเยาะ (วันที่ 7 ธันวาคม 2547) ที่บอกว่า ภรรยาไม่ได้แสดงทีท่าสนับสนุนและไม่ได้ขัดขวางการแสดงลิเกฮูลูของเขา เพราะเขาทำหน้าที่ทำมาหากิน หาเลี้ยงครอบครัว ส่วนภรรยามีหน้าที่ดูแลบ้านและดูแลลูก จำนวน 6 คน และการแสดงลิเกฮูลูเป็นงานที่เขารักและภรรยาก็มีความเข้าใจ จึงไม่ทำให้เกิดปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งภายในครอบครัว

ส่วนในเรื่องของการช่วยเหลือกันและกันในการประกอบอาชีพหลักของครอบครัวได้รับคำตอบที่ตรงกันโดยส่วนใหญ่ว่า มีการช่วยเหลือกันในการประกอบอาชีพหลักและอาชีพเสริมอื่น ๆ ในครอบครัว ซึ่งสามีที่เป็นศิลปินลิเกฮูลู ยามว่างเว้นจากการฝึกซ้อมและการแสดงลิเกฮูลูก็ได้มาเข้ามาช่วยกันประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัวด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าศิลปินลิเกฮูลู มีภาระงานมากมาย ทั้งการประกอบอาชีพหลัก อาชีพเสริมพร้อม ๆ กัน มีงานแสดงลิเกฮูลูด้วย แต่ลิเกฮูลูส่วนใหญ่ ก็พยายามหาเวลาว่างนำครอบครัวไปท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง มีบางครอบครัวสามารถเดินทางไปท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจร่วมกันอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อสร้างความสมานฉันท์ รักใคร่ปรองดองกันภายในครอบครัว

นอกจากนี้ที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ข้อบัญญัติของศาสนาอิสลามอนุญาตให้ชายมุสลิมที่มีความสามารถในการเลี้ยงดูหญิงให้มีความสุขได้อย่างเท่าเทียมกันสามารถเลี้ยงดูหญิงในฐานะภรรยาได้ถึง 4 คน แต่จากเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ลิเกฮูลูส่วนใหญ่มีภรรยาเพียงคนเดียว สิ่งนี้จึงน่าจะเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ครอบครัวของลิเกฮูลูเป็นครอบครัวที่มีความสุข มีความอบอุ่นภายในครอบครัว

2.2 ลิเกฮูลูกับชุมชน

ชุมชนเป็นกลุ่มสังคมขนาดเล็ก ที่มีความสัมพันธ์ของผู้คนอยู่ในหลายระดับ กาญจนา แก้วเทพ (2525 : 14 - 28 อ้างถึงในสมคิด ทองสง 2544 : 7) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ได้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตของบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีความเป็นชุมชนที่ใช้ชีวิตร่วมกัน มีลักษณะความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติ จนถึงระดับหมู่บ้าน ระดับเกินหมู่บ้าน และผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นคนในชุมชนเดียวกัน นอกจากนี้ยังคงมีการดำรงรักษาคุณค่า และมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา ถ่ายทอดไปยังลูกหลายด้วยแต่ความเป็นชุมชนต้องมีปัจจัยหลายประการร่วมกัน ได้แก่ มีคนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกันหรือมีการรวมกลุ่ม มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม ความเป็นชุมชนจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง ย่อมมีปัจจัยหลายประการร่วมกัน เช่น การมีโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการมีประชาคม ประกอบด้วย มีกลุ่มคน มีสถานที่ มีการพบปะพูดคุย มีความใกล้ชิด และมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน การมีภาวะผู้นำที่มีการกระจายตัว มีความสัมพันธ์ของผู้นำกับสมาชิก คุณสมบัติของผู้นำ และมีการเรียนรู้อย่างกว้างไกลหรือไม่ การมีกระบวนทัศน์ในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกเพื่อให้เห็นพลังอำนาจของกลุ่มสมาชิก มีการประยุกต์ใช้ข้อมูลในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง การมองเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิม นำมาใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และมีการจัดการความเข้มแข็งภายในชุมชนและต่อสังคมภายนอก โดยใช้วัฒนธรรมชุมชนทำให้ลดความขัดแย้ง สร้างความสามัคคี ก่อให้เกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน เป็นต้น (สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์, 2543 : 6 -11) ซึ่งได้สอดคล้องกับที่อุทัย ดุลยเกษม (อ้างถึงใน สมคิด ทองสง, 2544 : 10 - 11) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน สรุปได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้แก่มีโครงสร้างทางสังคม มีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง มีค่านิยมจากศาสนธรรมมีกระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต มีผู้นำตามธรรมชาติ มีระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นเฟ้น และมีกลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) โครงสร้างทางสังคม หมายถึง สัมพันธภาพทางอำนาจในชุมชนเท่าเทียมกัน อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสในชุมชนไม่แตกต่างกันเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดระบบอุปถัมภ์ ทำให้ผู้อุปถัมภ์เข้าถึงทรัพยากรมากกว่า

2) ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค การตลาด การสะสมและการกระจายส่วนเกิน ชุมชนมีสิทธิมีอำนาจในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรของตนเองหรือไม่ เพราะจะทำให้เศรษฐกิจชุมชนต้องพึ่งพากลไกตลาด ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และนำสู่การล่มสลายของชุมชน

3) ค่านิยมจากศาสนธรรม สังคมชนบทไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด ล้วนคำนึงถึงความสันโดษ ความสมถะ และการเคารพนอบน้อมต่อธรรมชาติแต่ก็ถูกกระทบอย่างรุนแรงด้วยกระแสบริโภคนิยมและทำให้เกิดความนิยมบริโภคสินค้าต่าง ๆ ตลอดจนเครื่องอำนวยความสะดวก ตามกระแสนิยมด้วย

4) กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต การเรียนรู้ท้องถิ่นและการสืบสวนวัฒนธรรม ภูมิปัญญาดั้งเดิม หากชุมชนไม่สามารถกำหนดสิ่งเหล่านี้ได้ ไม่มีการสืบสวน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของท้องถิ่น จะส่งผลให้เกิดความอ่อนแอของชุมชนได้

5) ผู้นำตามธรรมชาติ เป็นผู้ทรงคุณความรู้ในด้านต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งมักจะเป็นคนละคนกับผู้นำที่ทางการแต่งตั้งเป็นตัวแทนของรัฐ

6) ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดผ่านระบบครอบครัว เครือญาติ เพื่อนฝูง โดยมีกฎเกณฑ์แบบแผนในการดำเนินชีวิต ชุมชนที่มีความแน่นแฟ้นเป็นชุมชนที่มีพลังในการจัดการแก้ไขปัญหาได้เป็นอย่างดี

7) มีกลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารต่อเนื่องมีสถานที่พบปะถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ผ่านสื่อพื้นบ้านในรูปแบบต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การปรับตัวองชุมชนได้อย่างรวดเร็วทันสถานการณ์

นอกจากนี้ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2547, 179 - 185) ได้กล่าวถึงโครงสร้างทางสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้สรุปได้ว่า โครงสร้างทางสังคม นอกจากมีโครงสร้างทางด้านกายภาพที่ประกอบด้วย รูปแบบ องค์ประกอบ บทบาท หน้าที่ และความเข้มแข็งที่เป็นรูปธรรมแล้ว ยังผนวกด้วยโครงสร้างส่วนที่เป็นบุคลิกภาพที่แสดงผ่านพฤติกรรมและวิธีคิดของผู้คนในชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ เป็นหลักเป็นโครงสร้างเชิงจิตวิญญาณ เป็นตัวขับเคลื่อน โครงสร้างทางสังคม จึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาไม่หยุดนิ่งหรือคงที่ ตัวแปรของโครงสร้างทางสังคม คือ กาละ ภาวะ เทศะ และกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของ โครงสร้างทางสังคมจำแนกเป็น 3 ระดับ คือ โครงสร้างระดับรากเหง้า ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของสังคม การมองโครงสร้างระดับรากเหง้า ยึดเอาตัวคนหรือผู้คนในสังคมเป็นศูนย์กลาง ให้เห็นพลังอำนาจและการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ *"เป็นมา เป็นอยู่ และเป็นไป"* มากกว่าปัจจัยภายนอก โครงสร้างที่เป็นองค์ประกอบหลัก เป็นโครงสร้างที่เป็นแม่บทเป็นแก่นแกน เปรียบกับต้นไม้ก็คือ รากแขนง ลำต้น กิ่งดอกผล ในทางสังคม หมายถึง องค์ประกอบที่เป็นเสมือนรูปร่างหน้าตา มันสมอง และพลังของสังคม อันปรากฏอยู่ในบุคลิกภาพของผู้คน ที่บ่งชี้พลังของสังคม เป็นวิถีคิดของชาวบ้าน ภูมิปัญญา โลกทรรศน์ พิธีกรรม ความเชื่อ วิสัยทัศน์ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อ ความศรัทธา โครงสร้างที่เป็นองค์ประกอบย่อย เป็นเป้าหลอมถึงความเป็นโครงสร้างที่เป็นจุลภาคของสังคม ถ้าเปรียบกับต้นไม้ ก็คือ รากฝอย ใบ เกสร กลีบดอก เมล็ด เป็นต้น โครงสร้างที่เป็นองค์ประกอบย่อยของสังคม เช่น ครอบครัว หมู่บ้าน องค์การ วัด สำคลอง ชาวนา ชาวสวนยาง ฯลฯ โครงสร้างที่เป็นจุลภาคของสังคมไม่ได้ด้อยความสำคัญกว่ามหัพภาค เพราะเป็นตัวแสดงถึงความหลากหลาย หรือเอกลักษณ์ของสังคมใหญ่และแสดงเอกลักษณ์ของสังคมย่อย ที่เรียกว่า วัฒนธรรมพื้นบ้าน อันเป็นตัวที่มีบทบาทและพลังที่สำคัญของสังคม อาจเป็นได้ทั้งตัวเหนี่ยวรั้งหรือตัวผลักดันในการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงพลวัตของสังคม เช่น การใช้แกะเป็นวัฒนธรรมการเก็บเกี่ยวข้าวของชาวนาภาคใต้ เป็นต้น

โครงสร้างทางสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีโครงสร้างรากเหง้า คือ โครงสร้างที่แสดงถึงความเป็นไทย โครงสร้างที่เป็นองค์ประกอบหลัก คือ โครงสร้างที่เป็นสังคมไทยทักษิณ และโครงสร้างที่เป็นองค์ประกอบย่อย คือ โครงสร้างที่เป็นภาคใต้ตอนล่าง โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ประกอบด้วย ทรัพยากร ธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า ฯลฯ) ทรัพยากรบุคคล (ปริมาณ คุณภาพ ศักยภาพ) องค์การหรือสถาบันในชุมชน (หน่วยงานรัฐ สถาบันศาสนา องค์กรเอกชน) และทรัพยากรทางภูมิปัญญา (วิถีคิด, ศิลปกรรม, มรดกทางวัตถธรรม ฯลฯ) เป็นต้น

จากแนวคิดของนักวิชาการที่กล่าวถึงข้างต้น หลายประการที่มีความสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของศิลปินลิเกฮูลู เนื่องจากความเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่เป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีส่วนช่วยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพราะว่าศิลปินพื้นบ้านลิเกฮูลูหลายคนที่มีภาวะความเป็นผู้

นำอยู่ในตัว ลิเกฮูลูหลายคนได้ทำหน้าที่เป็นโต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม ประจำมัสยิดของชุมชน ซึ่งได้รับการยอมรับให้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเด็ก เยาวชนและสมาชิกในชุมชน อย่างกรณีของหัวหน้าคณะลิเกฮูลู รอมลี หนองแรด หรือนายรอมลี มะดีเยาะ อายุ 48 ปี อยู่บ้านเลขที่ 76/1 หมู่ที่ 6 ตำบลหนองแรด อำเภอยะหริ่ง (วันที่ 7 ธันวาคม 2546) เป็นหัวหน้าคณะลิเกฮูลูที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง นอกจากเป็นหัวหน้าคณะลิเกฮูลูที่มีชื่อเสียงแล้ว รอมลี ยังได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชนเลือกรอมลี ขึ้นเป็นกรรมการมัสยิดในหนองแรด และเป็นโต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดด้วย ซึ่งผู้ที่จะมาเป็นโต๊ะอิหม่ามได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนในชุมชนนั้น ๆ โดยต้องเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากเสียงส่วนใหญ่ของชุมชน เพื่อมาเป็นผู้นำในการประกอบศาสนกิจ เช่น การละหมาด เป็นต้น นอกจากนี้โต๊ะอิหม่ามยังทำหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อย และนำความรู้ทางศาสนามาสั่งสอนให้กับประชาชนในชุมชนที่รับผิดชอบ ให้เรียนรู้และปฏิบัติอย่างถูกต้อง โต๊ะอิหม่าม จะดำรงตำแหน่งอยู่ตลอดเท่าที่ประชาชนจะให้ความไว้วางใจ โดยมีสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดรับรองด้วย (พิทยา มาศมินทร์ไชยนรา. 2542 : 2852)

ส่วนหัวหน้าคณะปะจูลอฮิง หรือนายดอลอนิง มะมิง อยู่บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 1 ตำบลกะโละแมะนา อำเภอทุ่งยางแดง (วันที่ 5 ธันวาคม 2546) ปะจูลอฮิง เป็นศิลปินลิเกฮูลูที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งของจังหวัดปัตตานี นอกจากปะจูลอฮิง รับงานแสดงลิเกฮูลูในฐานะของหัวหน้าคณะลิเกฮูลูแล้ว ภายในชุมชนปะจูลอฮิงยังเป็นโต๊ะครูประจำมัสยิด ได้สั่งสอนเด็กและเยาวชนให้ฝึกอ่านคัมภีร์อัลกุรอานอีกด้วย

อย่างไรก็ตามคงยังมีปัจจัยอีกหลายประการที่ช่วยเสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งศิลปะการแสดงพื้นบ้านอย่างเช่นลิเกฮูลู ที่เป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เป็นหนึ่งในปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้

3. วิถีชีวิตของลิเกฮูลู ทางด้านการเมือง

การดำเนินชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ โดยทั่วไปไม่ได้มองเห็นความสำคัญของการเมืองและไม่คิดว่าการเมืองจะมาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของตนได้อย่างไร แต่ในทางตรงกันข้ามการเมืองกลับมีความสำคัญและเข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในเขตชนบท และศิลปินลิเกฮูลูก็เช่นเดียวกันส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเมืองมากนัก ทั้งการเมืองในระดับท้องถิ่นและการเมืองในระดับประเทศ กิจกรรมทางการเมืองที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของลิเกฮูลูส่วนใหญ่เป็นเพียงการเข้าไปมีส่วนร่วมทำหน้าที่เลือกตั้งผู้แทนของประชาชนเพื่อเข้าไปทำหน้าที่แทนประชาชนที่เลือกตั้งเข้าไปสู่ระบบสภา ทั้งการเลือกตั้งในระดับประเทศและการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น เช่น การเลือกตั้งระดับประเทศ เป็นการเลือกตั้ง สส. (สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) การเลือกตั้ง สว. (สมาชิกวุฒิสภา) การเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น มีการเลือกตั้ง ส.อบจ. (สมาชิกสภาพองค์การบริหารส่วนจังหวัด) การเลือกตั้ง ส. อบต. (สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล) เป็นต้น

ตารางที่ 10 แสดงสถานภาพทางการเมืองของศิลปินลิเกฮูลู

ลิเกฮูลู	สถานภาพทางการเมืองท้องถิ่น							
	อบจ.	ร้อยละ	อบต.	ร้อยละ	กำนัน/ผญ.	ร้อยละ	ผช.ผญ.	ร้อยละ
1.หัวหน้าคณะ(จำนวน14 คน)	-	-	-	-	-	-	-	-
2.คณะลูกคู่และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น ผู้จัดการ, นักร้อง,นักดนตรี เป็นต้น (จำนวน 25 คน)	-	-	-	-	2	16	2	16

จากการสัมภาษณ์ หัวหน้าคณะลิเกฮูลู จำนวน 14 คน คณะลูกคู่และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น ผู้จัดการ นักร้อง นักดนตรี เป็นต้น จำนวน 13 คณะ ๆ ละ 2 - 3 คน จำนวน 25 คน เกี่ยวกับเรื่องสถานภาพทางการเมืองของลิเกฮูลู พบว่าหัวหน้าคณะลิเกฮูลูไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมเป็นสมาชิกองค์การทางการเมืองทุกระดับ และไม่มีความสนใจที่จะลงเล่นการเมืองในทุกระดับ แต่ก็มีหัวหน้าคณะลิเกฮูลูบางคนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการเลือกตั้งประจำหน่วยเลือกตั้งในระดับหมู่บ้าน ส่วนคณะลูกคู่และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น ผู้จัดการคณะ นักร้อง นักดนตรี เป็นต้น ส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมเป็นสมาชิกขององค์การทางการเมืองในทุกระดับ แต่มีคณะลูกคู่และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ บางคนที่ได้รับการเลือกตั้งและแต่งตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านจำนวน 2 คน และเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจำนวน 2 คน รวม 4 คน คิดเป็นร้อยละ 16 ของการสัมภาษณ์ลูกคู่และผู้เกี่ยวข้องจำนวน 25 คน จากการที่ได้พูดคุยกับศิลปินลิเกฮูลูส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสนใจกับการลงเล่นการเมืองในทุกระดับของการเลือกตั้ง ทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศ

นอกจากนี้ศิลปินลิเกฮูลูยังมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยการให้ความร่วมมือกับชุมชน และได้รับการยอมรับจากชุมชนเลือกตั้งให้เป็นคณะกรรมการของมัสยิดบ้าง คณะกรรมการของโรงเรียนในชุมชนบ้าง บางคนชุมชนสนับสนุนให้ลงสมัครเป็นนักการเมืองท้องถิ่น แต่ศิลปินลิเกฮูลูปฏิเสธความหวังดีดังกล่าว เพราะคิดว่าการเมืองไม่ใช่วิถีทางของลิเกฮูลู อย่างกรณีสุดิน ลอเด็ง (วันที่ 8 ธันวาคม 2546) อธิบายเรื่องลิเกฮูลูกับการเมืองว่า การแสดงลิเกฮูลูทำให้ได้รับการยอมรับจากชุมชน สมาชิกในชุมชนสนับสนุนและต้องการให้ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อบต.) แต่สุดินไม่อยากเข้าไปสร้างปัญหาให้กับตนเอง เพราะหากเข้าไปลงสมัครเลือกตั้งเป็นการสร้างศัตรูให้กับตนเอง ซึ่งตนเองเป็นศิลปินต้องอยู่ในที่สว่างตลอดเวลา โดยเฉพาะในช่วงที่มีการแสดง ต้องออกมายืนเด่นอยู่บนเวที ตกเป็นเป้านิ่งให้กับผู้คิดร้ายได้สะดวก ทำให้เป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินได้ สิ่งเหล่านี้ เป็นสาเหตุสำคัญ

กันที่ศิลปินลิเกฮูลูหลายคนไม่ยอมลงเล่นการเมือง และรักในความเป็นอิสระของศิลปินมากกว่าการเป็นนักการเมืองด้วย แต่อย่างไรก็ตามศิลปินลิเกฮูลูก็ไม่ได้ปฏิเสธในการมีส่วนร่วมกับชุมชนที่อยู่อาศัย ลิเกฮูลูหลายได้ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุมภายในหมู่บ้าน ร่วมเป็นคณะกรรมการมัสยิด หรือเป็นคณะกรรมการของโรงเรียน ภายในชุมชนที่ได้อยู่อาศัย

4. วิถีชีวิตของลิเกฮูลูทางด้านวัฒนธรรมความเชื่อ

สังคมในชนบทไทยเป็นสังคมที่มีขนาดเล็ก มีความผูกพันทางจิตใจกันค่อนข้างแน่นแฟ้น มีความจริงใจ เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกัน มีการแข่งขันกัน มีวัฒนธรรมความเชื่อและวิถีการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกัน เช่นเดียวกับสังคมของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเชื่อที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวร่วมกัน และแตกต่างไปจากภาคใต้ตอนบน และภาคใต้ตอนกลาง ตลอดทั้งในระดับประเทศ

ลักษณะวิถีการดำเนินในชีวิตของคนส่วนใหญ่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นไปตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่มีศาสนิกเป็นคนส่วนใหญ่ของพื้นที่ หลักคำสอนของอิสลามได้สอนให้มุสลิมพยายามทำความดี มีความละอายต่อการประพฤติชั่ว เกรงกลัวที่จะไปพบพระผู้เป็นเจ้าอย่างคนบาป มุสลิมจึงพยายามปฏิบัติตามหน้าที่หลักที่มีอยู่ 2 ประการ คือ (1) หน้าที่ต่ออัลลอฮ ด้วยการเคารพภักดี และ (2) หน้าที่ต่อเพื่อมนุษย์ พยายามทำความดี คือ พยายามปฏิบัติตนให้เป็นผู้ที่สะอาดทั้งกาย วาจา และใจ หมายถึง วิถีการดำเนินชีวิตตามระบอบอิสลามเป็นการสร้าง คุณภาพชีวิตที่ดี สมบูรณ์ และยั่งยืน วิธีการดำเนินชีวิตในระบอบอิสลามเป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่ายตามธรรมชาติของมนุษย์ ผูกพันอยู่กับอัลลอฮ ตลอดเวลาและทุกขณะจิต ไม่ละความเป็นอยู่ทางโลก ไม่ยึดติดกับความสุขชั่วคราวของโลกนี้ แต่มุ่งสู่ชีวิตที่สงบสุขอันยั่งยืนในปรโลก (มานี ชูไทย, 2544 : 47) วิถีชีวิตที่เรียบง่าย ของชาวชนบทไทยส่วนใหญ่ใช้หลักศาสนาในการดำเนินชีวิตประจำวันซึ่งตรงกับที่ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2547 : 228) ได้กล่าวถึง ปรัชญาและเป้าหมายซึ่งเป็นวัฒนธรรมในการทำงานของชาวบ้านในภาคใต้ไว้ว่า "ปรัชญา และเป้าหมายในการทำงานของชาวบ้านภาคใต้ คือ ทำเพื่อให้พอมีกิน พอมีใช้ พอมีให้ และพอมีทำบุญ ชาวบ้านทั้งชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิมไม่ค่อยกระตือรือร้นที่จะทำงานเพื่อสะสมทุน หรือเพื่อฐานะอันมั่งมีศรีสุข (ยกเว้นคนเชื้อสายจีน) บางคนยังเห็นว่าการหมกมุ่นในทางวัตถุมากเกินไปเป็นบาป จึงรักที่จะดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย สมถะ ตามหลักศาสนาและค่านิยมของสังคม ไม่ทะเยอทะยานอยากทางวัตถุต่างจากทฤษฎีพาณิชย์นิยม ความต้องการทางวัตถุของชาวบ้าน จึงเป็นเพียงปัจจัยเสริมให้วัฒนธรรมชุมชนงดงามมากกว่าเพื่อความมั่งมีศรีสุขหรือเพื่อฉวดเบ่งแข่งฐานะกัน"

จากการลงพื้นที่ภาคสนามโดยได้สัมภาษณ์และสังเกตชีวิตความเป็นอยู่ของศิลปินลิเกฮูลู ทำให้เห็นว่าลิเกฮูลูเป็นศิลปินพื้นบ้านที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายอย่างชาวบ้านทั่ว ๆ ไป และลิเกฮูลูเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมกันมากในบรรดาพี่น้องชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี พบว่า ผู้แสดงลิเกฮูลูร้อยละ 100 ล้วนเป็นชาวไทยมุสลิม และพบว่ามีสมาชิกของคณะลูกคู่อาเนาะปูยูคนหนึ่ง คือ นายจุฑา

ขาว อยู่บ้านเลขที่ 96 / 4 หมู่ที่ 9 ตำบลแม่ลาน อำเภอแม่ลาน จังหวัด ปัตตานี (วันที่ 25 มีนาคม 2547) ซึ่งเคยเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ แต่ปัจจุบันได้แต่งงานกับสาวไทยมุสลิม จึงได้เปลี่ยนการนับถือศาสนาจากศาสนาพุทธมาเป็นศาสนาอิสลาม และได้สนใจร่วมวงลูกคู่ลิเกฮูลูคณะอาเนาะปูยู ได้รับผิดชอบเป็นนักดนตรี ทำหน้าที่ตีฉิ่งและร่วมแสดงลีลาประกอบจังหวะด้วย นอกจากนี้ยังได้ฝึกบุตรชายวัย 5 - 6 ขวบ ให้แสดงลีลาท่าทางประกอบจังหวะเพลงลิเกฮูลู ซึ่งเป็นทีมรุ่นเยาว์ที่คณะอาเนาะปูยูได้ฝึกเด็กและเยาวชนให้สนใจและรักในศิลปะการแสดงพื้นบ้านลิเกฮูลูด้วย

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะลิเกฮูลู คณะลูกคู่ลิเกฮูลู และผู้เกี่ยวข้องแล้ว พบว่าลิเกฮูลูส่วนใหญ่มีความเชื่อว่า การแสดงลิเกฮูลูไม่ขัดกับหลักคำสอนของศาสนา และศิลปะการแสดงลิเกฮูลู ยังสามารถหนุนเสริมทางการศาสนาได้หลายประการ โดยเฉพาะการหนุนเสริมในการนำคำสอนตามหลักศาสนามาทบทวน ตักเตือนสติให้กับบรรดาประชาชนท่านผู้ชมการแสดงลิเกฮูลูได้ด้วย และยังมีลิเกฮูลูบางคนที่มีตำแหน่งเป็นโต๊ะครู โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดในชุมชน นอกจากจะทำหน้าที่สั่งสอนอบรมเด็กเยาวชน และประชนชนในมัสยิดแล้วเมื่อเขาแสดงลิเกฮูลูเขายังได้นำหลักคำสอนมาขับกลอนลิเกฮูลูเพื่อตักเตือนสั่งสอนประชาชนท่านผู้ชมที่มาชมเขาแสดงตามสถานที่ต่าง ๆ ในโอกาสต่าง ๆ ที่เขาได้รับเชิญให้ไปแสดง จึงเห็นได้ว่า ศาสนาความเชื่อและการแสดงลิเกฮูลูสามารถเคียงคู่ไปด้วยกันได้ หากผู้นำไปใช้ รู้จักประยุกต์ใช้ประโยชน์เพื่อชุมชนและสังคมท้องถิ่น(สัมภาษณ์รอมลี มะดีเยาะและยูโซะ อุมาร์)

บทบาทของลิเกฮูลูที่มีต่อชุมชนท้องถิ่น

ปัจจุบันนี้แม้ว่าจะมีสิ่งที่ให้ความบันเทิงแก่ประชาชนเพิ่มมากขึ้น เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น ซึ่งเป็นที่นิยมของประชาชนจำนวนมากเช่นกัน แต่อย่างไรก็ดี ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหลายชนิดก็ยังเป็นที่ชื่นชอบ ยอมรับและให้ความสำคัญไม่ได้ลดน้อยลงไปมากนัก ศิลปะการแสดงพื้นบ้านยังมีอิทธิพลและบทบาทต่อจิตใจและสังคมของประชาชนชาวชนบทอยู่เป็นอย่างมาก บทบาทคือ หน้าที่ เป็นตามพฤติกรรมที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมเพื่อทำให้คู่สัมพันธ์ มีการกระทำระหว่างกันทางสังคม เช่น ผู้เป็นพ่อจะได้รับความคาดหวังจากสังคมให้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ต่าง ๆ ของพ่อที่มีต่อลูก เช่น การเลี้ยงดูลูก ส่งเสียให้เล่าเรียน อบรมสั่งสอน ให้ความรักความเอ็นดู เป็นต้น (จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย , 2534 : 74) ศิลปะการแสดงพื้นบ้านยังได้รับความสนใจในแง่ของความสัมพันธ์หรือบทบาทที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจารุวรรณ ธรรมวัตร (2528 : 2) ได้กล่าวถึงบทบาทของศิลปะการแสดงต่าง ๆ ว่ามีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมในการช่วยให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม และช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดทางจิตใจให้แก่สมาชิกในสังคม นอกจากนี้ยังมีบทบาทที่แสดงถึงความเป็นสัญลักษณ์ทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อทางศาสนา ระบบชนชั้นทางสังคม มีบทบาทเป็นเครื่องควบคุมทางสังคม รักษาบรรทัดฐานทางสังคม รวมถึงการกำหนดพฤติกรรมที่เหมาะสมทางสังคม รวมทั้งมีบทบาทในการรักษาสถาบันที่สำคัญทางสังคม เช่น สถาบันศาสนา ความเชื่อ เป็นต้น และยังมีบทบาททำให้เกิดความมั่นคงทางวัฒนธรรมด้วย และสมถวิล ศศิสนธิ์ (2527 : 65) ได้กล่าวถึงบทบาทของหนังตะลุงที่มีต่อสังคม

สรุปได้ว่า หนังตะลุงเปรียบเหมือนหนังสือพิมพ์ เป็นที่บอกเล่าข่าวสาร ทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชนให้กับประชาชนในท้องถิ่นที่ห่างไกล และที่สำคัญหนังตะลุงมีบทบาทต่อจิตใจและจิตสำนึกของประชาชนท้องถิ่น เพราะนายหนังได้สอดแทรกการอบรมสั่งสอน คุณธรรม จริยธรรม กิริยามารยาท และระเบียบแบบแผนของวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ลงในบทกลอน และบทสนทนาในเรื่องราวที่แสดง

ลิเกฮูลู เป็นหนึ่งในศิลปะการแสดงพื้นบ้านประจำท้องถิ่น ในจังหวัดปัตตานีรวมไปถึงสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และบางอำเภอของจังหวัดสงขลาที่มีเขตแดนติดต่อกัน เช่น อำเภอจะนะ สะบ้าย้อย เป็นต้น ลิเกฮูลูมีบทบาทเป็นอย่างมากในการช่วยส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ ได้แก่ ทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านการดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณี

1. บทบาทของลิเกฮูลูในการพัฒนาท้องถิ่นทางด้านเศรษฐกิจ

จากการเก็บข้อมูลรายได้ในส่วนที่เกิดจากการแสดงลิเกฮูลูของหัวหน้าคณะลิเกฮูลู คณะลูกคู่ และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ปรากฏว่ารายได้ส่วนหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนจุนเจือครอบครัว เป็นรายได้ที่เกิดจากการแสดงลิเกฮูลู ถึงแม้จะมองว่าเป็นจำนวนที่ไม่มากนัก แต่รายได้ที่เป็นตัวเงิน สำหรับประชาชนชาวชนบทถือว่ามีความสำคัญมาก ส่วนนี้เป็นเพียงการช่วยเสริมสร้างรายได้แก่กลุ่มผู้แสดงลิเกฮูลู ซึ่งนอกจากนี้แล้วในการเปิดการแสดงลิเกฮูลูแต่ละครั้งย่อมต้องมีพ่อค้า ประชาชน บ้านใกล้เรือนเคียงในท้องถิ่นที่ไปแสดงได้ทำการค้าขาย ซึ่งในส่วนนี้ลิเกฮูลูก็ได้ช่วยในการเสริมสร้างรายได้ให้แก่เศรษฐกิจของผู้คนในท้องถิ่นได้ด้วย เพราะเมื่อหัวหน้าคณะลิเกฮูลู 1 คน มีงานแสดง 20 - 25 ครั้งต่อเดือน ถ้ามีหัวหน้าคณะลิเกฮูลูจำนวน 15 คน รับงานแสดงกระจายไปทั่วในท้องถิ่น ก็เท่ากับได้ช่วยการสร้างรายได้กระจายไปสู่ประชาชนในท้องถิ่นได้จำนวนมากเช่นกัน

2. บทบาทของลิเกฮูลูในการพัฒนาท้องถิ่นทางด้านสังคม

ศิลปะการแสดงพื้นบ้านในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ลิเกฮูลูเป็นศิลปะการแสดงที่มีบทบาทในการพัฒนาสังคมของสามจังหวัดนี้เป็นอย่างมาก เรียกได้ว่า ลิเกฮูลู เป็นศิลปะการแสดงประเภทหนึ่งที่ได้รับการยอมรับจากพี่น้องชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และที่หน่วยงานราชการสามารถใช้เป็นสื่อในการสร้างกิจกรรม การรณรงค์แสวงหาความร่วมมือต่าง ๆ จากประชาชนในท้องถิ่น เช่น การใช้ศิลปะการแสดงลิเกฮูลูในการรณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ รณรงค์เกี่ยวกับการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎร การรณรงค์พัฒนาถนนหนทาง แม่น้ำ คู คลอง เป็นต้น

ตัวอย่างบทกลอนลิเกฮูลูที่ใช้ในการรณรงค์ โดยใช้ "กาโระแยะ กีจือปัะ" เป็นการขับกลอนโต้ตอบประเด็นรณรงค์ ระหว่างหัวหน้าคณะลิเกฮูลู ผู้โต้และผู้ตอบ

2.1 ขับกลอน(กาโระ)เปิกทาง (โดยยูโซ๊ะ บ่อทอง)

ผู้โต้ : ตรีมอกาเซะเสาดารอ แยมูลียอเสาดารี

(ขอสวัสดีท่านผู้ชม และท่านผู้ฟังทั้งหลาย)

ผู้ตอบ : มูลอมูลอบูกาซอรอ ใหเนาะยะเดาะลาสกาลี
(ก่อนที่เราจะพูดเรื่องต่าง ๆ เราต้องครับสวัสดี)
ผู้โต้ : แยมูลียอเสาดารี อีบูอีบู บาเปาะบาเปาะ
(ท่านผู้ฟังทั้งหลาย มีทั้งท่านแม่และพ่อ)
ผู้ตอบ : ใหเนาะรอยะเดาะลาสกาลี เหาะเตาะบือฆารีเนาะรีนาเปาะ
(โปรดฟังทางนี้เสียก่อนเถอะ ลิเกจะบอกในกลอนให้ฟัง)
ผู้โต้ : อีบูอีบู บาเปาะบาเปาะ มารีดือกะมารีจาโวะห์
(ท่านแม่และท่านพ่อทุกท่าน ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตาม)
ผู้ตอบ : เหาะเตาะบือฆารีเนาะวีบาเปาะ วีเนาะรอยะเหาะสูโงะ
(ผู้ที่ไม่รู้จะบอกให้รู้ครับพ่อ นี่เป็นเรื่องของจริง ๆ)
ผู้โต้ : มารีดือกะมารีจาโวะห์ อาดอจาแตอาดอบือตีนอ
(ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตามเถอะ มีผู้ชายมีผู้หญิงทุกคน)
ผู้ตอบ : วีเนาะรอยะเหาะสูโงะ อาดอซีละวีเตาะกือนอ
(สิ่งที่เราพูด ผิดหรือถูก ฟังไม่เพราะดูแล้วไม่สวยงาม)
ผู้โต้ : อาดอจาแตอาดอตีนอ รามารามามาแลนิง
(ทั้งผู้ชายและผู้หญิงทุกคน มาดูมาฟังลิเกฮูลูกันได้หมด)
ผู้ตอบ : อาดอซีละวีเตาะกือนอ มีเตาะตาโหะซือกะนิง
(ถ้าลิเกฮูลูพูดผิดหรือฟังไม่เพราะ คืนนี้พวกผมต้องขออภัย)

2.2 การขับกลอนโต้ตอบประเด็นรณรงค์เกี่ยวกับยาเสพติด (โดยยูโซ๊ะ บ่อทอง)

ผู้โต้ : ใหบอมอแอะสุลาฆูเนาะ การโระปูเลาะซือกาลี
(จบแล้วเรื่องเพลงถึงเวลาเราจะขับกลอนลิเกฮูลูกันต่อ)
ผู้ตอบ : ฮาบิฮ สาตู ตีโมสาตู ตูเฆาะ อาดอบาเยาะลาฆี
(หมดแล้วอย่างหนึ่ง มีอีกอย่างหนึ่งต่อ)
ผู้โต้ : จาดีบือดีเกสารีนิง ดียอเนาะ ลาฆูมานอ
(การแสงลิเกฮูลูในวันนี้ เขาต้องการอย่างไรบ้าง)
ผู้ตอบ : ตูเฆาะแดมอยอปาเง บูเละแตเงาะจาแตตีนอ
(เขาเชิญลิเกฮูลูมาวันนี้ พวกเขาจะดูจะฟังกันทั้งชายหญิง)
ผู้โต้ : มูลอมูลอเนาะแกแจะ บือกือนอแอดือองาดาเต๊าะ
(เรื่องเราจะมาพูดในวันนี้ เป็นเรื่องยาเสพติดมากกว่า)
ผู้ตอบ : บาแรนิง ตูเฆาะปือและ แดกือนอดียอสูเลาะ
(สิ่งเหล่านี้เป็นที่อันตราย ต่อชีวิตและสังคม)

ผู้โต้ : คาเด๊าะดาเดาะเสาดารอ นิงบาแรเฮาะสาเล๊าะ
(ยาเสพติดท่านพี่น้อง เป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย)
ผู้ตอบ : เนาแน ดียอกาตอ อูฆามอปง ตือเฆ๊าะ
(ทางกฎหมายก็ผิด ทางศาสนาก็ห้าม)
ผู้โต้ : โดะบีแม ฮารีนิง เฮาะลาเปะห์ อาเดะอาเดะ
(ที่เราเป็นห่วงมาก คือ น้อง ๆ เยาวชนที่กำลังอยู่ในวัยเรียน)
ผู้ตอบ : ดีสีสีกรายอแอบูระมีสา ออแรสาเกะ
(ผู้ติดยาเด๋ียวนี้ เหมือนคนเป็นโรค ต้องรักษา)

ฯลฯ

2.3 การขับกลอนโต้ตอบประเด็นเกี่ยวกับการเลือกตั้ง (โดยยูโซะ บ่อทอง)

ผู้โต้ : ปะอาดอยูเฆาะลาฆี จารอจารอปีเล๊ะวอเก
(และมีประเด็นหนึ่ง เรื่องการเลือกตั้ง สส.)
ผู้ตอบ : สาเบะตูกือนอปือราตี เตาะเละวะกีโกะเส
(เพราะฉะนั้น การเลือกตั้ง ทุกครั้งเราต้องรู้อะไรเป็นอะไร
ผู้โต้ : ตูกูแวปีเล๊ะวอเก นิงจาดีเฮาะกีตอ
(การเลือกตั้ง สส. เป็นของประชาชนมีสิทธิ์เลือกได้)
ผู้ตอบ : กาสูกีตอวะ มีเส แดมอนิงมูโจจารอ
(สส. นั้นเป็นตัวแทนของประชาชน)
ผู้โต้ : สาเบะ ตูฮารี บีเล๊ะห์ กีตอตูเบ๊ะรามารามา
(เราอย่าลืมว่า วันเลือกตั้งเราต้องออกไปใช้สิทธิให้ได้
ผู้ตอบ : กาสูกีตอเตาะปีเล๊ะห์ กีตอยูเฆาะเนาะรือสา
(แต่ถ้าหากว่าเราไม่ออกมาใช้สิทธิ เราจะเสียใจวันหน้า)
ผู้โต้ : อย่านอนหลับทับสิทธิ์ ตูกีตอเนาะรูมี
(อย่านอนหลับทับสิทธิ์ เราอย่าลืมสิทธิที่มีค่า)
ผู้ตอบ : บูแกปีเละห์กรานอดูวิ เนาะออแรฮาตีสูจี
(ไม่ใช่เลือกเพราะเงิน เลือกคนที่ใจบริสุทธิ์
ผู้โต้ : กีตอปีเล๊ะห์ ออแรบาเหาะ เตาะกีรอบาสอมานอ
(เราเลือกคนดีเข้าสภา ไม่ว่าศาสนาพุทธหรืออิสลาม)
ผู้ตอบ : วาเลาอาแบ วาเลาอาเดะ วาเลาจาแต วาเลาตีนอ
(ผู้ที่มีสิทธิ์เลือก ไม่ว่าจะเป็นพี่เป็นน้อง ผู้ชายหรือผู้หญิง)

ฯลฯ

2.4 เพลงโรคเอดส์ (โดยยูโซะ บ่อทอง)

* อึงะอึงะ ปากะจาฆอ อามอเนาะรอยะตูวอมูดอ

ฮีเลดีดาระบานาดีเดซอ ซือราตอดือปะดาและ นาฆารอ อึงะอึงะ ปากะจาฆอ

เนาะรอยะจือรีตอมายาเกะ ลอนิงบาเยาะ มายาเกะโรคเอดส์

บอมอโตะรอยะ มายาเกะนิวดียอบือจาเกะ บาเยาะลือกาลี ดือปะดียอ ดีปีเล๊ะ (ซ้ำ *)

เดาะกือนอเดาะ บาเยาะแก ตีงานามอ แดกีตอสูเสาะสาเหงกาโปง ปงฮีนอ

ดือเกาะเนาะบูวะเนาะปอกีตอ เตาะบีเก ปะแดบือระมูลาจาดีอีโกะเส (ซ้ำ *)

(ความหมาย : เชิญมาฟังทางนี้จะเล่าเรื่องโรคเอดส์ให้ฟัง เอดส์เป็นโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ที่กำลังระบาดอยู่ในปัจจุบัน ฉะนั้นเราต้องระวังในการใช้ชีวิต หากมีพฤติกรรมที่เสี่ยงและพลาดพลั้งติดเอดส์เข้า ชีวิตของเราคงไม่ต่างไปจากรถยนต์ที่ยางแตก ได้แต่เฝ้ารอจนกว่าถึงเวลาวาระสุดท้ายของชีวิต)

จากบทกลอนและบทเพลงลิเกฮูลู ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ลิเกฮูลูเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่สามารถสร้างสรรค์สังคมให้งดงาม ช่วยควบคุม และรักษาบรรทัดฐานของสังคม ช่วยในการชี้แนะสังคม ตลอดจน บอกแนวทางของพฤติกรรมที่เหมาะสม จึงสรุปได้ว่า ลิเกฮูลูมีบทบาทเป็นอย่างมากในการพัฒนาท้องถิ่นทางด้านสังคม

3. บทบาทของลิเกฮูลูในการพัฒนาท้องถิ่นทางด้านการดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณี ได้แก่

การแสดงลิเกฮูลูเป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหลายอย่างกำลังจะสูญหายไปจากสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ การแสดงลิเกฮูลูเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังพอหาชมได้บ้าง ฉะนั้น จึงอาจเป็นศิลปะการแสดงที่ต้องทำหน้าที่เป็นกิจกรรมที่ช่วยรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ และการแสดงลิเกฮูลูเป็นการแสดงที่มีส่วนสนับสนุนการดำรงวิถีชีวิตตามสภาพธรรมชาติในท้องถิ่น ลิเกฮูลูผู้แสดงส่วนใหญ่เป็นศิลปินในท้องถิ่น มีประเพณีวัฒนธรรมตลอดจนภาษาที่ใช้เป็นแบบเดียวกัน จึงสามารถสื่อกันได้ง่าย และไม่ต้องมีพิธีกรรมใด ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง จึงเกิดความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้ชมในท้องถิ่น นอกจากนี้การแสดงลิเกฮูลูยังสามารถนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาสอดแทรกให้ผู้ชมเกิดความตระหนักในศีลธรรม และสร้างคุณธรรมขึ้นในจิตใจของผู้ชมได้

จะเห็นได้ว่าการแสดงลิเกฮูลู เป็นสื่อที่ช่วยสานความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในโอกาสที่มีการแสดงลิเกฮูลู ทำให้กลุ่มผู้ชมหรือแม้กระทั่งผู้แสดงด้วยกันเอง ได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์กัน ก่อให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยกันมาก ยิ่งขึ้น สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้ มีโอกาสได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดของกันและกัน ทำให้เกิดการสร้างสานความสัมพันธ์ระหว่างกัน ส่งผลให้มีการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขต่อไป

ในการดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เป็นบทบาทที่ลิเกฮูลูได้สืบทอดต่อ ๆ กันมา ทั้งด้านความตั้งใจและด้วยผลพลอยได้ที่เกิดจากการแสดงเพื่อเลี้ยงปากท้องของสมาชิกในครอบครัวก็ตาม แต่ก็มีผลให้สามารถสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ไว้ได้ ขณะที่มรดกทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่ด้านอื่น ๆ อาจจะไม่มีเหลือให้ลูกหลานได้รู้จักและชื่นชมในวันข้างหน้าจากด้วยสาเหตุใดก็ตาม

พลังความสามารถหรือศักยภาพของลิเกฮูลูที่มีต่อชุมชน

ชุมชนแต่ละชุมชนจะมีขีดความสามารถ พลังหรือศักยภาพที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยที่มาเกี่ยวข้อง ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจ ถึงความหมายของคำว่า พลัง หรือศักยภาพก่อน ราชบัณฑิตยสถาน (2534 : 582) ให้ความหมายพลัง คือ กำลัง ซึ่งมักใช้พูดเข้าคู่กันว่า กำลังพลัง เช่น พลังงาน คือ ความสามารถซึ่งมีอยู่ในตัวของสิ่งของที่อาจให้แรงงานได้ พลังจิต, คือ ความเข้มแข็งของจิตใจ, อำนาจจิต เป็นต้น ส่วนศักยภาพ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2534 : 768) ให้ความหมายว่า เป็นภาวะแฝง, อำนาจหรือคุณสมบัติที่แฝงอยู่ในสิ่งต่าง ๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้ จะเห็นได้ว่าคำว่าพลัง หรือศักยภาพมีความหมายที่ใกล้เคียงกัน และนักวิชาการหลายท่านใช้แทนกัน ดังที่ กรกนก ทิพรส, ดาริกา เสาร่ม และพิชัย ตั้งภักดี (2540 : 5) ได้กล่าวถึง ศักยภาพ หมายถึง พลัง ความสามารถและความถนัดที่มีอยู่แล้วในตัวของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลใด ๆ ซึ่งอาจทำให้ปรากฏเห็นได้ด้วยการกระทำ และวีระพล สมมาตย์ (2539 : 7) ได้กล่าวว่า "พลังหรือศักยภาพ เป็นความสามารถทั้งที่มองเห็น และซ่อนเร้นอยู่ภายในและยังจำเป็นต่อความเจริญก้าวหน้าและการพัฒนาในอนาคต"

ศักยภาพ หมายถึง พลังหรือคุณภาพที่มีอยู่ภายในที่สามารถพัฒนาได้ พลังหรือคุณภาพที่มีอยู่นั้น ถ้ามองในระดับบุคคล หมายถึง ความสามารถทางสติปัญญา ร่างกาย และจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีมาแต่กำเนิด การที่จะสามารถนำสิ่งที่มีอยู่มาใช้เพื่อบรรลุถึงจุดมุ่งหมายหรือความต้องการได้นั้น ขึ้นอยู่กับความรู้ประสบการณ์ และความฝักใฝ่ของแต่ละบุคคล (ox ford Learner Pocket's Dictionary, 1993 : 351)

จะเห็นได้ว่า ความหมายของคำว่า "ศักยภาพ" มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า "พลัง" อย่างสอดคล้องกันซึ่งสามารถนำไปใช้ในการศึกษา พลังความสามารถของบุคคล ชุมชนและสังคมได้ ดังนั้น พลังความสามารถของลิเกฮูลูที่มีต่อชุมชน จึงหมายถึง ศักยภาพที่มีอยู่ภายในศิลปินและศิลปะการแสดงลิเกฮูลูที่สามารถนำมาใช้เป็นองค์ประกอบในการพัฒนาชุมชนหรือสังคมได้ ด้วยวิธีการที่เหมาะสม

หัวหน้าคณะลิเกฮูลู นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการแสดงลิเกฮูลู เพราะก่อนที่จะมาเป็นหัวหน้าคณะลิเกฮูลูได้นั้น นอกจากจะมีพรสวรรค์ ที่มีเสียงดีแล้ว ยังต้องเป็นผู้ที่ขยันฝึกซ้อมและเป็นผู้ที่ต้องมีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักไขว่หาความรู้ตลอดเวลา และสั่งสมความรู้ไว้หลาย ๆ ด้าน รู้ข่าวสารบ้านเมือง และต้องรู้จักสั่งสมคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคมไว้ด้วย หัวหน้าคณะลิเกฮูลู จึงมีฐานะเป็นผู้นำทางความคิดที่สำคัญคนหนึ่งในสังคม ซึ่งมีพลังหรือศักยภาพที่จะส่งผลต่อชุมชนและสังคมได้ พลังหรือศักยภาพของลิเกฮูลูที่มีต่อชุมชนหรือสังคมมีหลายประการ กล่าวคือ

1. พลังหรือศักยภาพในการสร้างความสุข ความบันเทิงให้กับชุมชน

ประชาชนในชนบทของจังหวัดปัตตานีมากกว่าร้อยละแปดสิบ นับถือศาสนาอิสลาม และใช้ภาษามลายูเป็นภาษาพูด มีทักษะทางภาษาไทยน้อยมาก ถึงแม้ปัจจุบันบ้านเมืองได้พัฒนาไปมากแล้วก็ตาม มีเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่เจริญก้าวหน้ามากมาย มีสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น แพร่หลายเข้าไปสู่ท้องถิ่นชนบทได้อย่างรวดเร็ว และทั่วถึง แต่อุปสรรคทางด้านภาษา ยังทำให้ประชาชนไม่สามารถรับความบันเทิงจากสื่อเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่ และด้วยสภาพการตั้งบ้านเรือนที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญของเมือง ทำให้มีโอกาสในการพักผ่อนหาความสุข ความบันเทิงจากในเมืองได้น้อย ลิเกฮูลูเป็นการแสดงพื้นบ้านที่สามารถเข้าถึงชุมชนหมู่บ้านได้ และสามารถให้ความสุข สนุกสนานด้วยภาษาที่ผู้ชมสามารถเข้าใจได้ง่าย จึงเป็นที่ชื่นชอบของประชาชนในชนบท ทำให้ประชาชนในพื้นที่มีความสุข ความบันเทิง จึงเป็นการพักผ่อนที่มีคุณค่าอย่างหนึ่ง ในขณะเดียวกันก็สามารถสร้างอารมณ์ให้มวลชนมีความรู้สึกรัก ชอบ เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยในสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้โดยไม่ยากนัก

2. พลังในการเสริมสร้างความรู้และสติปัญญา

หัวหน้าคณะลิเกฮูลู เป็นผู้ที่ได้สะสมความรู้ สติปัญญา ข่าวสารต่าง ๆ ไว้มากมาย และเป็นผู้ที่จะถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ให้กับผู้ชมโดยผ่านการขับกลอน การร้องเพลงที่ตนเองได้แต่งขึ้น ในบทกลอนหรือเนื้อหาบทเพลง จะบอกผู้ชมถึงข่าวสารบ้านเมือง สภาพความเป็นไปในท้องถิ่น และสังคมโดยรวม ทำให้หน่วยงานราชการหลายหน่วยงาน ได้ใช้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านลิเกฮูลูเป็นสื่อในการช่วยประชาสัมพันธ์โครงการสำคัญต่าง ๆ ของรัฐบาล เช่น โครงการของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด รณรงค์เกี่ยวกับเรื่องโรคเอดส์ วางแผนครอบครัว ยาเสพติด โครงการของการศึกษานอกโรงเรียน รณรงค์เรื่องเกี่ยวกับการศึกษา เป็นต้น ลิเกฮูลูเป็นสื่อพื้นบ้านที่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชนในชุมชนชนบทได้ และสามารถเข้าถึงประชาชนได้เป็นอย่างดี

3. พลังในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม

จากข้อมูลของหัวหน้าคณะลิเกฮูลู ทำให้ทราบแล้วว่า หัวหน้าคณะลิเกฮูลู หลายคนที่ได้มีตำแหน่งหน้าที่ในชุมชนที่อยู่อาศัย ได้เป็นโต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม ประจำมัสยิดของหมู่บ้าน ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ทางด้านศาสนา ดังนั้นในการแสดงลิเกฮูลู การขับบทกลอนลิเกฮูลู จึงทำให้หัวหน้าคณะลิเกฮูลูสามารถสอดแทรกหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเข้าไปสั่งสอนผู้ชมได้โดยใช้บทกลอน ลิเกฮูลู ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถเฉพาะตัวของหัวหน้าคณะลิเกฮูลูในการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอน ในการช่วยส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม แฝงไว้ในการสร้างความเพลิดเพลิน ความสุข ความสนุกสนานโดยให้สามารถเข้าถึงจิตใจของท่านผู้ชมได้โดยไม่รู้ตัว

4. มีพลังในการรักษาและควบคุมพฤติกรรมทางสังคม

การแสดงลิเกฮูลู นอกจากจะมีหัวหน้าคณะเป็นองค์ประกอบสำคัญแล้ว คณะลูกคู่ลิเกฮูลูรวมถึงนักดนตรีด้วยกันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกส่วนหนึ่ง คณะลูกคู่เป็นผู้เล่นดนตรี และแสดงลีลาท่าทางประกอบให้เป็นจังหวะที่เข้ากับเนื้อหาบทกลอน และบทเพลง ลีลาการเคลื่อนไหวของคณะลูกคู่ สร้างความสนใจให้แก่ผู้ชมเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เด็กและเยาวชนมีความสนใจในการแสดงลิเกฮูลู มีการรวมกลุ่มกันฝึกซ้อม จัดตั้งทีมงานขึ้นมาเพื่อร่วมกันฝึกซ้อม ความสนใจในศิลปะการแสดง มีผู้หลักผู้ใหญ่ช่วยดูแล ทำให้เด็กและเยาวชนได้กระทำในกิจกรรมที่สร้างสรรค์ เป็นอีกหนทางหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้เด็กและเยาวชนห่างไกลจากยาเสพติด การสร้างกฎระเบียบในการฝึกซ้อม เป็นการฝึกให้เด็กและเยาวชนได้อยู่ในระเบียบวินัย กระบวนการฝึกให้เด็กและเยาวชนได้แสดงลิเกฮูลู จึงเป็นการรักษาและควบคุมพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนไปด้วย และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชนคนอื่นๆ ต่อไป

อย่างไรก็ตาม ลิเกฮูลูเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านประเภทหนึ่ง ที่ได้สร้างสรรค์ความบันเทิงให้กับผู้ชม ในส่วนของความสามารถหรือพลังในด้านอื่น ๆ เช่น การให้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความรู้ การสอนศีลธรรมหรือการเป็นแบบอย่างในการสร้างสรรค์พฤติกรรมในสังคมนั้นจึงเป็นเพียงผลพลอยได้ส่วนหนึ่งซึ่งจะเกิดขึ้นมากน้อยนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถ และความตระหนักในการรับผิดชอบต่อสังคมของผู้แสดงลิเกฮูลูนั่นเอง

อนาคตของลิเกฮูลู

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในหลาย ๆ ด้าน ทั้งจากปัจจัยภายในและภายนอก ปัจจัยภายนอกอันได้แก่ ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีที่ทันสมัย ได้สร้างสรรค์สื่อประเภทต่าง ๆ จำนวนมากมายเข้าสู่วิถีชีวิตของประชาชนชาวชนบท ส่งผลกระทบต่อศิลปะการแสดงพื้นบ้านหลาย ๆ ประเภท ที่ต้องปิดฉากตัวเองลงกระทั่งหาชมได้ยากมากหรือไม่สามารถหาชมได้เลย ปัจจัยที่สำคัญจากสภาพการณ์ในปัจจุบันที่ผู้คนเต็มไปด้วยความระแวงสงสัย การไม่ไว้วางใจกัน ความไม่มั่นใจในความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ส่งผลกระทบต่อการแสดงลิเกฮูลูเป็นอย่างยิ่ง ในอดีตประชาชนในท้องถิ่นชนบทมีการจัดงานมาแกปูโละ (แต่งงาน) งานมาโซะยาวี (เข้าสุหนัต) หรือในโอกาสพิเศษต่าง ๆ ก็จะเรียกหรือติดต่อลิเกฮูลูมาแสดงให้ผู้คนละแวกใกล้เคียงได้ชมกันเป็นประจำ ลิเกฮูลูบางคนมีงานชุกชุมเฉลี่ยเดือนละ 20 - 25 ครั้ง ต่อเดือน แต่ด้วยสถานการณ์ปัจจุบันที่เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ตั้งแต่วันที่ 4 มกราคม 2547 เป็นต้นมา ลิเกฮูลูหลายคนไม่ได้รับงานแสดงอีก เพราะประชาชนในท้องถิ่นไม่กล้าจัดงานในยามวิกาลช่วงค่ำคืน แม้ว่าจะยังมีงานมาแกปูโละ มาโซะยาวี ก็ตาม แต่ในส่วนของการแสดงให้ความบันเทิงจะถูกตัดออกไป เพราะเกรงจะเกิดปัญหาขึ้นภายในงาน

อย่างไรก็ตามมีลิเกฮูลูบางคนสามารถปรับตัวได้บ้าง โดยการออกไปรับงานแสดงภายนอกพื้นที่ เช่น พื้นที่จังหวัดสงขลา หรือ ปรับเปลี่ยนวิธีการแสดง เช่น ไม่ต้องใช้ลูกคู่ แต่อัดเสียงดนตรีแล้วไปขับบท

กลอน หรือบทเพลงประกอบในงานที่เจ้าภาพอยู่ห่างไกลนอกพื้นที่ออกไป แต่ยังมีลิเกฮูลูอีกจำนวนมาก ทั้งหัวหน้าคณะและคณะลูกคู่ ที่ไม่ได้รับงานแสดงในช่วงนี้ ถึงเขาเหล่านั้นจะมีการประกอบอาชีพอื่น ๆ เลี้ยงครอบครัวได้ แต่ในส่วนของศิลปะการแสดงลิเกฮูลูก็จะค่อย ๆ ลดความสำคัญลงไป หากปล่อยเวลาเนิ่นนานไป จนในที่สุด ลิเกฮูลูอาจจะสูญสิ้นไป เช่นเดียวกับ ศิลปะการแสดงพื้นบ้านอื่น ๆ ที่ได้สูญหายไปก่อนหน้านี้แล้ว หากสถานการณ์ไม่สามารถเข้าสู่ภาวะปกติเหมือนก่อนหน้านี้ได้ ทั้งที่ก่อนหน้าที่จะมีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นนั้น ลิเกฮูลูเริ่มเป็นที่รู้จักของบุคคลภายนอกพื้นที่ กำลังให้ความสนใจกับการแสดงพื้นบ้านประเภทนี้เพิ่มมากขึ้น เห็นได้จากการเริ่มลงมาเก็บข้อมูลของนักศึกษาปริญญาโทของหลายมหาวิทยาลัย และนักวิชาการในหลาย ๆ สังกัด ได้เข้ามาศึกษาค้นคว้าเอกสาร เกี่ยวกับเรื่องการแสดงลิเกฮูลูในศูนย์ข้อมูลทางวัฒนธรรมของสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยานิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ซึ่งสามารถเป็นตัวชี้วัดได้ว่าในเวลานั้นลิเกฮูลูเริ่มเป็นที่สนใจของสังคมภายนอก